د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اووم ټولگی

اره لري. په بازار کې یې
سر غړوونکو سره به یې

۱۳۹۰

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تـاریـخ

اووم ټولګی

۱۳۹۰

هجري لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان:

- پوهنوال محمد رسول باوری
- پوهنمل شاه صنم عمری جبارخیل
- مؤلف محمد ابراهیم حقپال
- د مؤلف مرستیال الحاج وحیدالله احمدزی
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلکي اډیټور:

- پوهنوال محمد رسول باوری

د ژبې اډیټور:

- عبدالقیوم مشوانی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- غلام الدین کلانتري
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري او عنایت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــــان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بـــــلوڅـــو د ازبکـــو

د پښتـــون او هزاره وو — د تـــرکمنـــو د تاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي — پـــامیـریان، نورستانیـــان

براهوي دي، قزلباش دي — هـم ایمـاق، هم پشه یان

دا هیـــواد به تل ځلیږي — لـــکـه لمـر پر شنه اسمان

په سینـه کې د اسیـا به — لـــکـه زړه وي جـاویدان

نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

لومړی څپرکی: د تاریخ بنسټونه، ۱ -۱۰

- د تاریخ د علم او کټو په اړه څه پوهیږئ؟
- د مؤرخینو سرچینې څه شی دي؟
- آیا په تاریخ کې د زماني ویش په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د سنو د دولونو او د هغو د بدلون سره آشنایي لرئ؟

دوهم څپرکی: د افغانستان لومړني مدنیتونه ۱۱ -۴۰

- آیا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا آریائیان پیژنئ؟
- د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي.
- د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهیږې!
- د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان اسپه او کیانیان) پیژنئ.
- افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریائیان او یونانیان).
- د یونان- باختري خپلواک دولتونه.
- د یونان- باختري مهال هنري فرهنګي ځانګړنې.
- آیا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د کوشانیانو د مهمو مرکزونو په اړه معلومات لرئ؟
- بګرام.
- هډه بامیان.
- آیا یفتلیان پیژنئ؟

دریم څپرکی: د نړۍ لرغوني مدنیتونه ۴۱ -۵۲

- آیا د مصر د لرغوني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بین النهرین د پخواني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ.
- د هند د لرغوني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د چین د لرغوني مدنیته خبر یاست؟
- آیا پوهیږئ د یونان پخوانی تمدن څرنګه پیل شو؟
- آیا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی: د اسلام تاریخ **۵۷- ۸۰**

- آیا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین دمخه د عربستان وضعه څرنګه وه؟
- د لوی څښتن (ج) د استازي حضرت محمد (ص) له ژوند سره زیات آشنا شئ.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او فتحو په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- آیا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پیښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی (کرم الله وجهه) د خلافت دوران څرنګه تیر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولیږل شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات: **۸۱- ۸۴**

لومړۍ څپرکی

د تاریخ بنسټونه (مبادي)

- د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې څه شی دی؟
- ایا د زماني وېش په اړه په تاریخ کې معلومات لرئ؟
- ایا د نېټو د بدلون او ډولونو سره اشنایي لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د تاریخ له تعریف او ګټو سره اشنا کېږي
د تاریخ لیکوونکو سرچینې پېژني او سربېره پردې په هېواد او نړۍ کې
له معمولو نېټو سره اشنا کېږي. د تاریخي دورو ویشنه زده کوي او هم
د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهېږي.

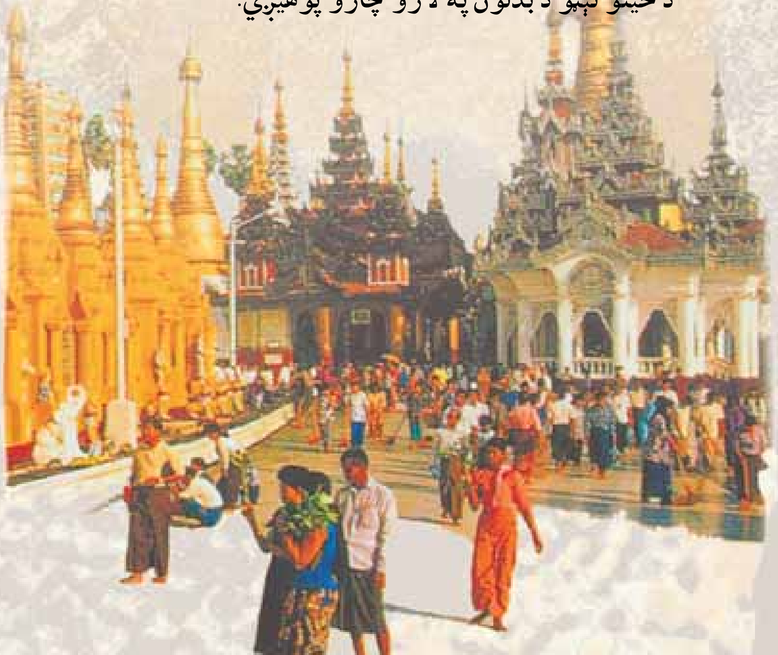

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟

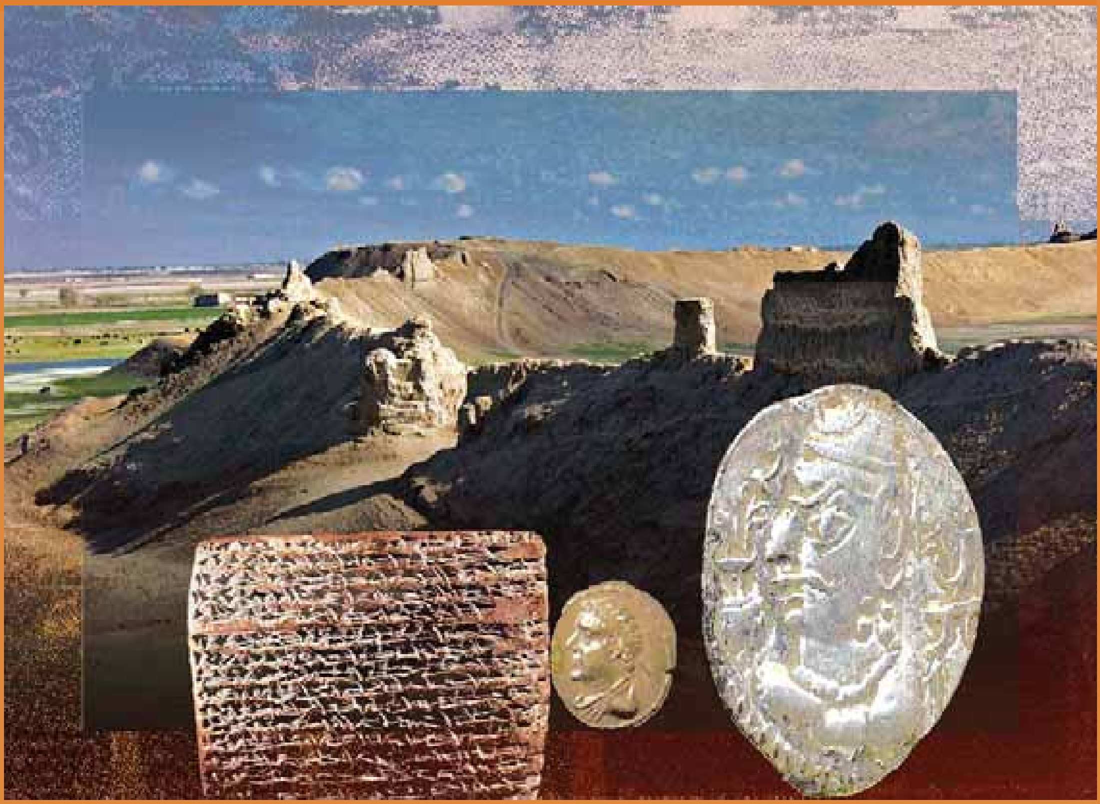

(تاریخ د تېر مهال هینداره او د اوس مهال لوست دی)

د تاریخ تعریف:

تاریخ هغه علم دی چې تېرې شوې پېښې د مهال (زمان) او ځای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوي. مهال او ځای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کیسو او نکلونو څخه بېلوي.

کومه پېښه چې په ټاکلي مهال او ځانګړي ځای کې پېښه شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بېلګې په توګه د **بدر غزا** چې په دویم هجري قمري کال کې د مدینې په ۱۵۰ کیلومترۍ کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې ددغې پېښې په اړه موږ ته معلومات راکړي.

موږ پوهېږو چې انسانانو او بشري ټولنې بېلا بېل مهالونه او پړاوونه تېر کړي دي. ډېرې لوړې ژورې لارې یې ترشا پرېښې او اوسني پړاو ته رسېدلي دي. دغه ټولې پېښې او د هغو پړاوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښه شوي، د تاریخ لیکونکو له خوا لیکل شوي دي، دغو لیکل شوو متنونو ته تاریخ وایي.

تاریخ پوهان بشري تاریخ پر دوو دورو ویشي تر تاریخ وړاندې دوره (ماقبل التاریخ) او **تاریخي دوره**. له تاریخ څخه وړاندې دورو مطالعه د انسان د پیدایښت او انساني ټولنو له لومړنیو کلتورونو څخه پیل کېږي. د مدنیت تر عام کېدلو او د لیک د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخي دورې د لومړنیو بشري مدنیتونو له پیدایښت څخه پیل کیږي او تر اوسه پورې دوام مومي. له تاریخ څخه وړاندې دورو کې انسانانو ډېر ساده، خو ډېر بوخت ژوند درلود، یوازې د خپل مټ په زور به یې خپلې اړتیاوې پوره کولې. په غرونو او سمڅو کې اوسېدل. د ونو او حیواناتو له پوستکو څخه به یې جامې جوړولې. د مېوو په ټولولو او د وحشي حیواناتو د ښکار کولو له لارې به یې ژوندکاوه. څنګه چې انسان اشرف المخلوقات دی، له دې امله د نورو ژوو په پرتله یې په خپل ژوندکې بدلون راوست او اوسني مدني پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنیت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاریخي پړاو پیل شو او تر اوسه دوام لري. تاریخ موږ له تېرو شویو پېښو څخه خبروي که زموږ په ګټه وي او یا مو پر زیان. د پر مختللو ټولنو د ودې لاملونه موږ ته راپېژني، انسانانو ته د تېر وخت په اړه معلومات ورکوي. لنډه دا چې تاریخ د تیر ژوند هینداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولنې لپاره لارښود دی.

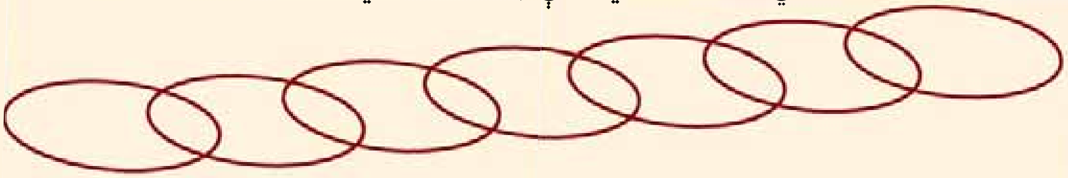

زده کوونکي دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بیا دې د خپل ژوند هرکال په یوه دایره کې ولیکي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې تاریخ تعریف کړي او دویمه ډله دې د تاریخ ګټې بیان کړي.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د تاریخ د ښېګڼو په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱.تاریخ تعریف کړئ.
۲.تاریخ پوهان تاریخ په څو دورو وېشي؟ نومونه یې واخلئ.
۳.تاریخ موږ ته څه را زده کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ لیکونکو سرچینې څه دي؟

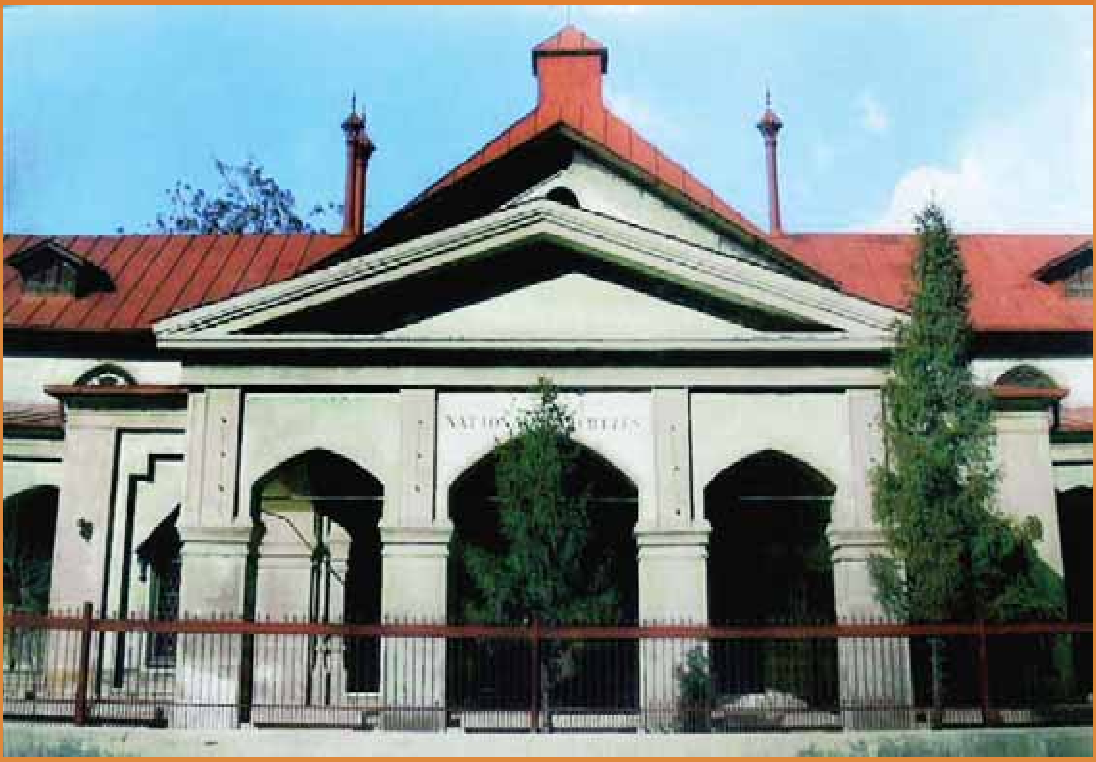

د افغانستان د ملي ارشیف انځور

د افغانستان ملي لرشیف په هغې ودانۍ کې ځای پر ځای شوی، چې په لومړیو مهالونو کې یې د عبدالرحمن خان سلطنتي کورنۍ پورې اړه درلوده او د هغه زوی امیر حبیب الله خان په کې ژوندکاوه. دغه ودانۍ دکابل په سالنگ واټ کې شتون لري.

تاریخپوهان د تاریخ لیکلو لپاره سرچینو ته اړتیا لري. تاریخي سرچینو پر دوه ډوله دي. لیکل شوي او **خطي** اسناد او تاریخي آبدات او آثار، تحریري یا لیکل شوي اسناد په آرشیفونو کې ساتل کیږي چې د افغانستان ملي ارشیف هم دا ډول اسناد لري.

دکابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزیم ودانۍ.
دافغانستان دملي موزیم بنسټ په ۱۲۹۸ لمریزکال کې کیښودل شو.

د لیکل شوو یا خطي اسنادو لوستل او له هغه نه گټه اخیستنه ډېر ستونزمن کار دی. دغه ستونزې دوه ارخونه لري. لومړی دا چې رسم الخط د زماني په اوږدو کې بدلون مومي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زماني په اوږدو کې له بېلا بېلو لیکونو څخه کار اخیستي چې پرې پوهېدل گران کار دی. لکه **میخي** لیک، هیروغلیف لیک، پخوانی **یوناني** لیکنه، **سانسکریټ** لیک او داسې نور. پخواني اثار هم هغه سرچینې دي چې تاریخ پوهان یې

د تاریخ لیکلو لپاره کاروي دا ډول اثار په موزیمونو کې ساتل کیږي. لکه څنګه چې د **افغانستان** په **ملي موزیم** کې په دې ډول ډېر تاریخي اثار شتون لري.

په تاریخ لیکلو کې د لرغونو او تاریخي اثارو څخه ګټه اخیستل د خطي اسنادو په پرتله ګران کار دی. د لرغونو او تاریخي اثارو د بیانولو او تشریح کولو لپاره باید د لرغون پېژندنې علم زموږ مرستندوی وي.

د کابل بالاحصار پنځمه زېږدیزه پېړۍ

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې لیکل شوې سرچینې او دویمه ډله دې تاریخي اثار په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

١.تاریخ پوهان کومې سرچینې د تاریخ لیکلو لپاره کاروي؟

٢.له خطي اسنادو څخه ګټه اخیستل په تاریخ لیکلو کې کومې ستونزې را منځته کوي؟

٣.د ارشیف او موزیم ترمنځ توپیر ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

که چېرې د زده کوونکو د اوسېدو په سیمه کې تاریخي ودانۍ وي د هغه په اړه دې معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا په تاریخ کې د زماني د وېش په اړه معلومات لرئ؟

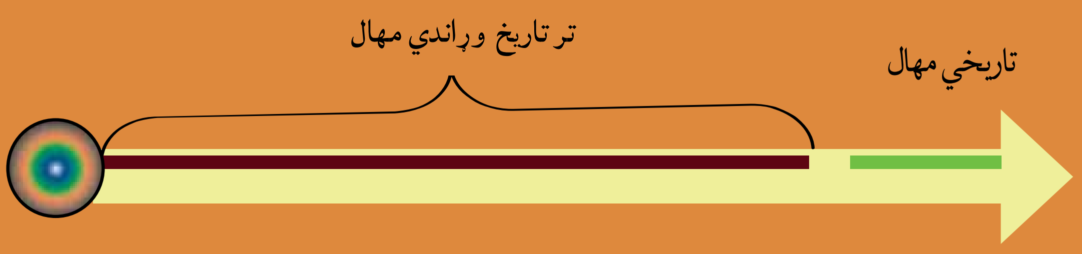

په لومړني لوست کې مو ولوستل چې تاريخ ليکونکي انساني ژوند پر دوو لويو دورو ويشي. تر تاريخ وړاندې دوره او تاريخي دوره. تر تاريخ وړاندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پيدايښت څخه پيل شوې او د لومړنيو مدنيتونو او په ځانګړې توګه، د ليک او کتابت د منځته راتلو پورې رسيږي. تاريخي دوره د ليک او کتابت څخه پيل او تر اوسه دوام لري.

په زرګونو کلونه د انسان له ژوندانه څخه د ځمکې پر مخ تېر شول، چې انسان او بشري ټولنې د ليک او کتابت او لومړنيو مدنيتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه اوږد عمر او هغه انساني ټولنه پېژندګلوی ته اړتيا لري. لرغونپوهان کولای شي چې د ژوندانه د دغه اوږد پېر (دور) په روښانه کولو کې له موږ سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه اوږد پېر په نورو زمانو باندې ويشلی دی. د انسان ډېر پخواني عصر ته د **ډبرې زمانه** يا **ستون ايج** Stone Age وايي. په دې اوږده مهال کې چې زرګونه کلونه نيسي انسانانو به له ډبرو څخه له جوړ شوو توکو کار اخيسته او په سمڅو کې به يې ژوند کاوه. د حيواناتو له پوستکو څخه به يې خپل ځانته جامې جوړولې. د ميوو په ټولولو او ښکار باندې بوخت وو.

دويم عصر د مفرغ يا **برونز ايج** (Bronze Age) په نوم ياد شوی دی. د لومړي ځل لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پر مخ وړلو لپاره له فلز څخه کار واخيست. برونز او فلز د مس او قلعي يو ترکيب دی. د دغه مهال انساني ډلو د حيواناتو د روزلو په څنګ کې د نباتاتو د کرلو، د نيالګيو د کښېنولو او د ميوه لرونکو ونو له روزلو سره اشنايي درلوده. د مېشت دايمي ځايونه به يې جوړول. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دريم عصر د **اوسپنې د عصر** (Iron Age) په نوم يادېږي. له اوسپنې څخه ګټه اخيستل انساني ډلې د مدنيت عصر ته رسوي. له اوسپنيزو وسايلو څخه کار اخيستنې بېلا بېل ځايونه درلودل. د کار وسايل، زينتي الات او تفريحي او ذوقي شيان به يې له اوسپنې څخه جوړول. انساني ډلو د څارويو د ساتلو سربېره کرنې، بنوالې او د صنعت حرفې ته به يې هم د يوازينۍ دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلولو سوداګري يې د يوې ځانګړې دندې په توګه ومنله چې يوه ډله خلک پردې دندې بوخت وو.

تاريخپوهانو د لرغون پېژندونکو په څېر تاريخي دورې د **لومړنۍ پېړۍ**، **منځنۍ پېړۍ**، **نوې پېړۍ** او **معاصرې پېړۍ** په نومونو پېژندلې دي.

لومړنۍ پېړۍ: دغه دوره د ليک او کتابت له منځته راتلو څخه چې درې زره کاله پخوا تر ميلاد زمانه ده، پيلېږي او بيا تر پنځمې زېږديزې پېړۍ پورې رسېږي.

منځنۍ پېړۍ: له پنځمې زېږديزې پېړۍ څخه پيل کېږي او تر پنځلسمې زېږديزې پېړۍ پورې دوام مومي.

نوې پېړۍ: له پنځلسمې زېږديزې پېړۍ څخه پيل او تر اتلسمې زېږديزې پېړۍ پورې رسېږي.

معاصرې پېړۍ: له اتلسمې پېړۍ (د فرانسې له لوی انقلاب) څخه پيل شوې او تر اوسه دوام لري.

ديا دولو وړ ده چې دا د تاريخي زمانو د وېش يوه بېلګه ده چې د تاريخپوهانو له خوا کارول کېږي. په دغه وېش کې په زياته پيمانه اروپايي پېښې په پام کې نيول شوي دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دې تر تاريخ وړاندې د درې ګونو زمانو نمونه واخلي او دويمه ډله دې د نومورې زمانې ځانګړتياوې په ټولګي کې روښانه کړي.

پوښتنې:

۱. د ډبرې په دوره کې انسانانو د کار وسايل له کومو توکو څخه جوړول؟

۲. فلز يا برونز څه شی دی؟ شرح يې کړئ.

۳. د اوسپنې د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح يې کړئ.

۴. د تاريخي دورو د وېش يوه بېلګه ووايئ.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د ډبرينو، برونزي او اوسپنيزو وسايلو نمونه وليکي او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاریخ کې د نېټو بدلون

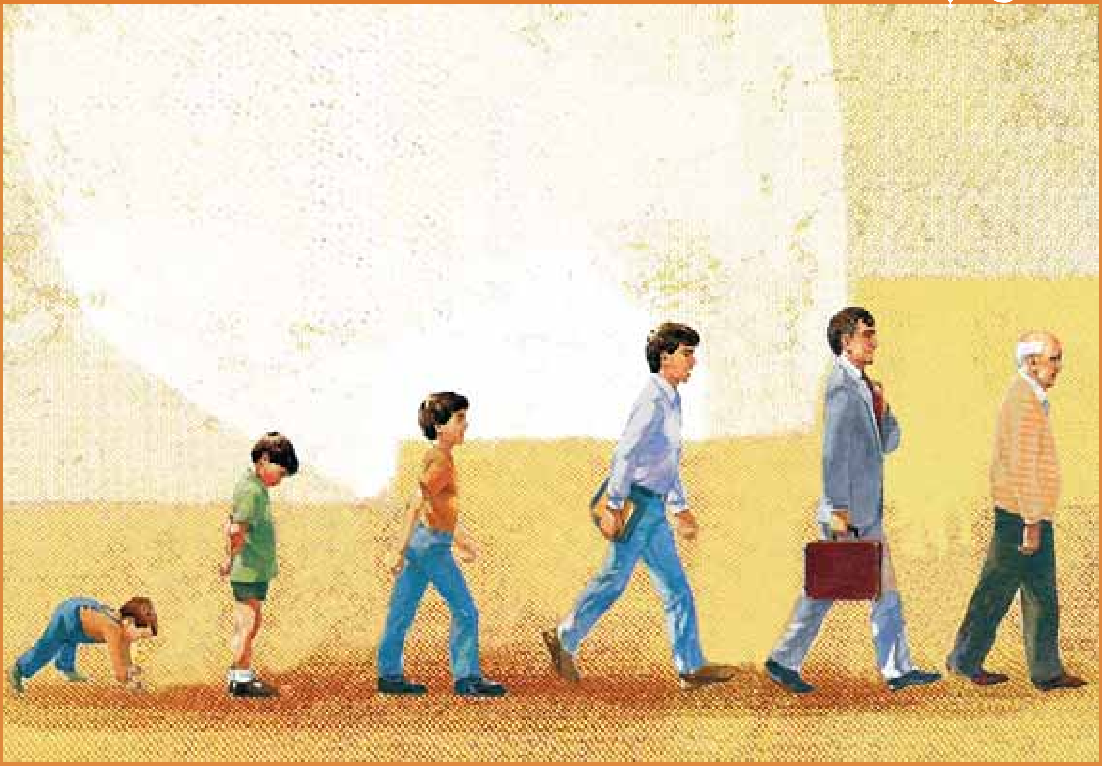

نېټې او کلیزې د وخت او د وېش د پېژندلو غوره لاره ده.

په افغانستان کې درې ډوله نېټې او کلیزې معمول دي، چې د **سپوږمیز** (قمري)، **لمریز** (شمسي) او **زېږدیز** (میلادي) په نومونو یادې شوې دي.

د لمریزې او سپوږمیزې کلیزې پیل د **حضرت محمد** (ص) د هجرت د لومړي کال څخه پیلیږي او زېږدیزې کال د **حضرت عیسی** (ع) له زېږېدو څخه پیلیږي. په رسمي، دولتي او اداري چارو کې د هجري لمریزې کلیزې څخه کار اخیستل کیږي. ځینو مهمو مذهبي ورځو کې لکه د **روژې میاشت، لوی اختر، کوچني اختر** او داسې نورو کې له هجري سپوږمیز سنې څخه کار اخیستل کېږي. هجري لمریز کلیزه ۱۲ میاشتې ده چې په ټول ۳۶۵ ورځې کېږي. هجري سپوږمیز کال هم (۱۲) میاشتې ده مګر د ورځو شمېر یې ۳۵۴ ته رسیږي. همدا د ورځو توپیر د دغو کلیزو په منځ کې د نېټو د توپیر سبب شوی دی.

که وغواړو چې هجري شمسي نېټه په زېږدیزه نېټه واړوو، ساده لاره یې دا ده چې ۶۲۱ شمېره جمع یا تفریق کړو. په دې ډول که د **محمود** د زېږېدو کال ۱۹۶۶زېږدیز وي او وغواړو چې دغه تاریخ په هجري شمسي بدل کړو، نو د ۶۲۱ شمېره له ۱۹۶۶ شمېرې څخه تفریقوو چې حاصل تفریق یې د محمود د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېدو کال په هجري شمسي نېټه کېږي. او که چیرې د زلمي د زېږېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسي وي او موږ وغواړو چې دا شمسي نېټه په میلادي کال واړوو نو د ۱۳۵۵ شمېره د ۶۲۱ شمېرې سره جمع کوو ترڅو د جمعې حاصل د زلمي د زېږېدو کال په میلادي نېټه وښايي.

لاره: د محمود د زېږېدو کال

۱۹۶۶

-۶۲۱

۱۳۴۵ هجری شمسی

لاره: د زلمي د زېږېدو کال

۱۳۵۵

+۶۲۱

۱۹۷۶ زېږدیز

د هجري قمري سنو بدلون په هجري شمسي او یا د هجري شمسي سنو بدلون په هجري قمري د نورو میتودونو له مخې کېږي چې په راتلونکو ټولګیو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د نېټو نمونه واخلي او دویمه ډله دې د شمسي نېټو اوښتون په میلادي او د میلادي نېټو اوښتون په هجري شمسي باندې په ټولګي کې اجرا کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د جومات او د خپلې سیمې د ښوونځي د ودانۍ تاریخ وپوښتي او هغه تاریخ دې په زېږدیز کال واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي

د افغانستان لومړني مدنیتونه

– ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
– ایا اریائیان پېژنئ؟
– د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي؟
– د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهېږئ؟
– د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان، اسپه او کیانیان) پېژنئ؟
– افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریان او یونانیان).
– یونان - باختري خپلواک دولتونه.
– د یونان - باختري مهال هنري او فرهنګي ځانګړنې.
–ایا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
–ایا د کوشانیانو د مهمو مرکزونو په هکله معلومات لرئ؟
بګرام
هډه
بامیان
- ایا یفتلیان پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي موخې:

په دغه څپرکي کې زده کوونکي د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ سره اشنا کیږي. سربېره پر دې د اریایي مهاجرتونو، اریایي مدنیتونو، د افغانستان له لرغوني تاریخ، افغانستان او پردي او د یونان-باختري خپلواکو دولتونو سره اشنا کیږي او د کوشانیانو د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي. د کوشانیانو عمده سیاسي- فرهنګي مرکزونه پېژني او د کوچنیو کوشانیانو (کیداریانو او یفتلیانو) د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي.

ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لر

په تېرو لوستونو کې تر تاریخ وړاندې او تاریخي دورو یادونه وشوه. افغانستان هم تر تاریخ وړاندې دورې لري. په بېلا بېلو بحثونو او مجلسونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ څخه خبرې کېږي. ایا په دې پوهېږئ چې دغه د پنځه زره کلن تاریخ خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابته شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د **کندهار** په شمال لوېدیځه سیمه (**منډیګک**) کې څېړنې او کیندنې کړې دي. د دغو څېړنو په پای کې دا ثابته شوې چې تر میلاده درې زره کاله مخکې د منډیګک او سېدونکو داسې تمدن بنسټ کېښود چې د افغاننستان هېواد د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کیندنو په لړکې ډېر اثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغوني سیمه کې د یوه پراخه مدنیت استازیتوب کوي. په دغه ځای کې ډېرې مجللې ودانۍ څرګندې شوې چې لوی انګړ، لوی دېوالونه، کوټې او دفاعي مورچلې یې درلودې، چې د منډیګک د واکمنانو د پلازمینې استازیتوب کوي. سربېره پر دې د خوراکي توکو په ځانګړې توګه د غنمو زېرمتونونه، بېلا بېل **خاورین لوښي**، **مسي او برونزي** ښکلي زینتي وسایل او **خاورینې مجسمې** هم د کیندنو په وخت کې د **فرانسوي** لرغون پوهانو په وسیله پیدا شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منډیگک اوسېدونکو له ګاونډیو مدنیتونو سره متقابلې اړیکې درلودې. له موندل شوو اثارو څخه دا ښکاري چې د منډیگک خلکو په شمال کې د انو او نمازګاه تپې (**ترکمنستان**)، په لوېدیځ کې د **سیالک تپې** (**ایران**) د وګړو سره او په سویل کې د **هړپه** او **موهنجودارو** (هند) له مدنیتونو سره کلتوري او اقتصادي اړیکې درلودې. د منډیگک لومړنیو اوسېدونکي ښايي تر میلاده (۲۵۰۰) کاله پخوا دغه سیمې پرېښې وي. د منډیگک د پرېښودلو په اړه د پوهانو له خوا بېلا بېلې نظریې وړاندې شوې دي. ځینې په دې عقیده دي چې پرله پسې وچکالۍ او د **هلمند** د سیند د اوبو لړوالي یې بنسټیز لاملونه دي چې د منډیگک اوسیدونکي د هغه ځای پرېښودلو ته اړ شول.

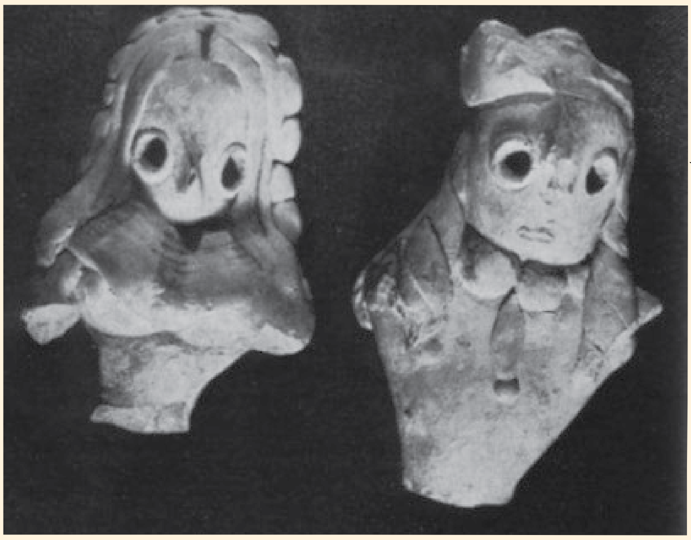

د منډیگک څخه تر لاسه شوي مجسمې

ځینې نور بیا د منډیگک د پرېښودلو لامل جګړې بولي چې په پایله کې مخالفین بریالي شول او منډیگک د اوسیدونکو میشت ځایونو ته یې اور ورواچاوه او هغوی یې د کور کلي پرېښودو ته اړ کړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو اثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له امله یې د افغانستان پنځه زره کلن تاریخ ثابت شوی دی. دویمه ډله دې د منډیگک د خلکو اړیکې د نورو ګاونډیو خلکو سره څرګندې کړي او دریمه ډله دې د منډیگک څخه د خلکو د وتلو لاملونه څرګند کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې بیان کړي.

پوښتنې:

۱-منډیگک چیرته واقع دی؟
۲-د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت په کومو اثارو کې څرګند شوي دي؟
۳-له ګاونډیو خلکو سره د منډیگک د وګړو اړیکې و وایئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مور او پلار څخه د افغانستان د تاریخ او لرغونتوب په باره کې پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې خپلو ټولګیوالو ته و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اریائیان پېژنئ؟

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ودانیو پاتي شوني.

د **اریائیانو** راتګ دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ز منل شوی دی. اریایانو خپل ځانته اصیل او د ښو اخلاقو خاوندان ویلي دي. د هغوی د لومړنیو تم ځایونو په اړه لا ډاډمن معلومات نشته. دا څرګنده ده چې اریایان له **سیر دریا** او **امو سیند** څخه د لرغونی افغانستان **بخدي** (**بلخ**) ته راغلل.

اریایانو د ژوندانه په لومړني مهال کې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود کله چې په بخدي کې میشته شول ښاري ژوند ته یې مخه کړه. اریایانو کورني نظم درلود. خپلې کورنۍ ته یې (**کولا**) ویل، له څو (کولا) څخه یو قبیله او له څو قبیلو څخه یو ټبر (قوم) جوړېده. د خپلو اوسېدو ځای ته یې (**پور**) ویلې. دغه ټول نومونه د **کهول**، **میرویس**، **بګرام** او **شیرپور** کلمو کې اوس هم معمول دي. اریایانو د خپلو اوسیدو سیمو ته (**اریانا ویجه یا اریانا ورشو**) ویل او د ورشو کلمه تر اوسه هم استعمالېږي.

اریایانو په بخدي (بلخ) کې د لومړني اریایي مدنیت بنسټ کېښود. د بلخ ښار یې جوړ کړ، لوی کورونه او جګ دېوالونه یې ودان کړل. د ښار د ساتنې لپاره یې ډېر جګ دېوالونه او برجونه جوړ کړل چې په بلخ کې لا تر اوسه هم د پخواني بخدي اثارو پاتي شوني لیدل کېږي.

اریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او اثارو

ښځه څرګندېږي چې د **سمرقند** له لرغوني سيمې (**تالي برزو**) ښځه په (۱۹۳۹) زکال کې د لرغون پېژندونکو له خوا وموندل شو. په دې لرغونو اثارو کې يو هم هغه مجسمه ده چې نيمه تنه يې د انسان او نيمه تنه يې د حيوان په ډول جوړه شوې ده. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د **کيومرث پاچا** په مهال کې جوړه شوې چې د آريايانو يو ځواکمن ټولواک و. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وروسته د څارويو د ساتلو او روزلو په څنګ کې په کرنې او بنوالی لاس پورې کړ. ډول ډول ګلونه يې وکرل او ميوه لرونکې ونې يې کېنولې، د خوښۍ په محفلونو کې يې يو بل ته ډګلانو ګېډۍ ورکولې، د نوي کال په لومړيو ورځو کې ښځو، نارينه وو، ځوانانو او زړو يو ځای د جشن محفلونه نيول، ساز و سرود او اتڼونه به يې کول. د اريايانو مشهور جشن د (**سامانه**) په نوم يادېده. په جشن کې ځوانانو اسونه ځغلول، اتڼونه به يې کول، د غشو او نيزې لوبې به يې کولې، د ساز، سرود او خوښۍ محفلونه به يې جوړول.

د آريايانو لېږد (مهاجرت)

د آريائيانو د ژوندانه او مدنيت په اړه د څلورو **ويدي** کتابونو ښځه چې د ويدي په نوم يادېږي **معلومات** لاسته راغلي دي. په دغو کتابونو کې د اريايانو ادبي، کلتوري، اقتصادي، مذهبي او سياسي **معلومات** شته. اوس هم تاريخپوهان د اريايانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د **معلوماتو** د لاسته راوړلو لپاره له دغو څلورو کتابونو ښځه چې په **سانسکريټ** ژبه ليکل شوي ګټه اخلي. د وخت په تېريدو سره د اريايانو شمېر په بخدي کې ډېر شو د لېږد او مهاجرت لړۍ يې پيل کړې. يو شمېر اريايي ډلې د **سليمان** د غرونو لمنو ته او د **هندوکش** سويل ته واوښتل او هلته يې واړول. وروسته د **هند** ځمکوته ورسېدل د اريايانو نورې ډلې لوېديځې خواته ولېږدېدې. هغوی لومړی پخواني **پارس** (**ايران**) او وروسته **ترکيې** او **اروپايي** هېوادونو ته ورسېدل. هغه اريايان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوی په هېواد کې د **ويدي** او **اوستايي** مدنيتونو بنسټ کېښود.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د بلخ د اريايانو د لومړني ژوندانه په اړه او دويمه ډله دې د اريايانو د ټولنيز جوړښت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. اريايانو خپل ځان په کومه معنا تعريف کړی؟

۲. د اريايانو لومړنۍ پلازمينه (پايتخت) څه نومېده او چيرې واقع وه؟

۳. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وړاندې چوپاني او .... ژوند درلود.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو ښځه د کوچياني او چوپاني ژوندانه په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي؟

د اریایانو د مهاجرت یو انځور

داریایانو په باره کې مو لازم معلومات لاسته راوړل. او س دا ریایانو د مدنیت سره اشنا کېږو. دلرغوني افغانستان لومړی مدنیت **دویدي** په نوم یادېږي. دغه مدنیت نوم له ویدي کتابونو څخه اخیستل شوی دی. دغه مدنیت(۱۸۰۰)کاله پخوا ترمیلاده پیل او تر ۱۲۰۰ کاله ترمیلاده د مخه یې دوام درلود.

ددغه مدنیت په اړه له هغو څلور وکتابونو څخه معلومات لاسته راغلي چې په ویدي کتابونو مشهور دي. داکتابونه سربېره پردې چې بشپړ سیاسي، اقتصادي او ټولنیز معلومات لري د اریایانو د هغه مهال د اخلاقو او عقیدو او د هغې زماني دکلتور په اړه هم ارزښتمن معلومات په کې شته. لکه څنګه چې د مخه مو ولوستل اریایانو څانګړي ټولنیز نظام درلود. په اریایي ډلو کې شاهي نظام واکمن و، ټولنه په څانګړي تدبیر اداره کېدله، دکورنۍ په سر کې پلار (**پاتي**) موجود و. له څو کورنیو یو خېل یا زی جوړېده چې د هغې په راس کې **کوترا پاتي** موجود و. له څو خېلونو یا زیو څخه یو ه قبیله جوړېده چې په راس کې یې **ګراماپاتي** ځای درلود. دڅو قبیلو رئیس ته یې **ویس پاتي** ویلې، څو ویس پاتي به د ټولو اک له خوا چې **راجان** نومېده اداره کېدل. د اریایانو د ټولنیزې او ضاع په اړه هم ویدي سرودونه روښانه معلومات لري دبیلګې په توګه د ښځې مقام ته په ویدي مدنیت کې درناوی کېده. سره د دې چې د هلک زېږېدنه یې نېکمرغي ګڼله د ویدي عصر ښځو ځانته ځانګړی ځای درلود لکه څنګه چې په **ریګوېدا** کې د ډېرو ښځو اشعار د ځانګړي هنري لطافت

او صنعت په درلودلو سره ثبت شوي دي له دغو ډلو څخه يوه شاعره ښځه د خانم (**گوشاه**) په نوم شهرت لري چې د هغې اشعار د ريگويدا په لومړي جلد کې ثبت دي. بله شاعره ښځه (**لوپامودرا**) نومېږي چې د هغې اشعار هم د ريگويدا د کتاب په لومړي جلد کې راغلي دي. په ويدي مدنيت کې ځانګړی اقتصادي نظام موجود و. د ويدي مدنيت انساني ډلو د خپل ژوند اساسي اړتياوې د چوپانۍ او کرنې له لارې پوره کولې دا ريايانو شتمني د حيوانانو لکه پسونو، وزو، غويانو او داسې نورو د شمېر له مخې اندازه کېده.

ا ريايان د کرنې او چوپانۍ په څنګ کې په سوداګرۍ هم بوخت و و. د تبادلې واحد او تجارتي متاع يې غواګانې وې چې هغه ته يې (**پيسو**) ويل د اوسنۍ پيسې کلمې نوم چې پولي واحد دی د آريايي دورې د ويدي عصر پيسو ته رسېږي. د ويدي مدنيت پر مهال به وګړو ټوکران او بدل د حيوانانو له وړيو څخه به يې ډول ډول جامې ګنډلې، او سپنيز وسايل به يې جوړول، له اوسپنې څخه به يې د ظريفو زينتي وسايلو سربېره د توليدی چارو لپاره به يې هم ډېر کلک وسايل جوړول. د ډول، ډول خاورينو او لرګيو لوښو جوړولو رواج درلود. د ښنبلو لپاره ځانګړي لوښي موجود و و، د ويدي مدنيت پر مهال ټولو کسبګرو لکه کلالانو، پښګرانو، نجارانو او نورو په ډېر قدر او حرمت سره ژوندکاوه. په ويدي زمانه کې انسانانو په مختلفو خدايانو عقيده درلوده. له هغو څخه يو هم (**اوشاس**) و و چې د خلکو په باور هغه يوه ښځه وه او د سپيده دم يا د سهار خدای په نامه ياديدله. سره له دې چې د ډېرو خدايانو عبادت به يې کاوه مګر بيا يې هم په يوه ځانګړي او واحد خدای باندې خاصه عقيده درلوده لکه څنګه چې په ريګويدا کې داسې راغلي دي. (په هر ثابت او هر حرکت کوونکي او هم هر څه چې پر لارې ځي او هر هغه څه چې مري پر دغو ټولو شيانو باندې يوازې يو خدای واکمني لري).

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د ويدي مدنيت د سياسي اوضاع په اړه، دويمه ډله دې د اقتصادي وضعې په اړه او دريمه ډله دې د ويدي دورې د اعتقاداتو په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱. لومړني مدنيت په افغانستان کې په کوم نوم يادېده په لنډ ډول يې و واياست؟
۲. ښځو د ويدي مدنيت پر مهال څه ډول مقام درلود شرح يې کړئ؟
۳. د ويدي وګړو د عقايدو په اړه په څه پوهېږئ خپل معلومات څرګند کړئ؟

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د اسلام مبارک دين نه دمخه خلکو د عقيدو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګيوالو ته بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د اوستايي مدنيت په اړه څه پوهيږئ؟

زردشت (سپين تمان)

اوستايي مدنيت د افغانستان په تاريخ کې دويم مدنيت دی. ددې مدنيت نوم د **اوستا** دکتاب څخه اخيستل شوی چې د **زردشتيانو** لپاره سپيڅلی دی. اوستا د قانون بنياد او دستور په توګه معنا شوې ده. دغه مدنيت د ز څخه دمخه د (۱۲۰۰) کالو پر شاوخوا کې پېل شوی او تر ز دمخه ۷۰۰ کالو پورې يې دوام کړی. د اوستايي مدنيت بنسټ په **بخدي** کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي، "**يما د اهورامزدا** په امر يوه سيمه جوړه کړه" چې د هغه پلن والي او اوږدوالي د يو **اسپرس** (د اس ځغلولو د يو ميدان) په اندازه و چې په هغه کې ځينې حيوانات لکه پسونه، غويان، مرغان او ځينې ځناور لکه سپي او داسې نور يې ساتل او د اوبو ځای يې د يوې **هاني** (ميل) په اوږدوالي وکېنده او په دغه سيمه کې يې ښارونه، کوڅې او خونې جوړې کړې. مګر دروغجنو، ليونيو او عليلو خلکو ته يې په ښار کې ځای ور نکړ.

زردشت چې د **سپينتمان** په نوم هم ياديده د زردشتيانو مشر لاربنود، د اوستا پنځوونکي او د اوستايي مدنيت محرک و. نوموړي خپل جدي نصيحتونه په سرودونو کې ويل. زردشت د سالم ژوند لپاره پر دريو اصلونو باندې ټينګار کاوه. چې **ښه فکر کول، ښه ويل** او **ښه کار کول** دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هلکه د اوستا په کتاب کې ډېرې څرګندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموړی د پخواني بلخ (بخدي) د ښار په شاوخوا کې ژوند کاوه.
زردشت د هغې سیمې په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. د همدغو سوابقو په درلودلو سره نوموړي د فکري اصلاحاتو لاربښوونه پیل کړه. پر همدې مهال یې د یوې نوې تګلارې پر بنسټ د یوشمېر وزیرانو او واکمنانو سره د خپلې اړیکې جوړې او هغه یې وپالې.
ځینې مؤرخین زردشت د **اسپه** له مشهورې کورنۍ څخه ګڼي. د زردشت د کورنۍ په اکثرو نومونو کې د اسپه کلمه په وار وار سره راغلې ده. د زردشت پلار **پور اسپه** او نیکه یې **میچت اسپه** نومیده. چې د وروستي نوم معنا یې د قوي اسونو د څښتن ده. د اوستا کتاب د زردشت له خوا وړاندې شوی دی. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتي آیین د پیروانو لپاره د لارښوونې اصول دي. اوستا د پخوانیو کتابونو له جملې څخه شمېرل کیږي. په اغلب ګومان سره دغه کتاب د ۱۲۰۰ تر ۶۰۰ کاله پخوا تر میلاده پېښې په برکې نیسي.
په اوستایي مدنیت کې درې ګونې ټولنیزې طبقې (**روحانیون، نظامیون او بزګران**) موجود وو. خلکو کلیوالي ژوند درلود، بزګري او بڼوالي د دوی اصلي دنده وه. ددې تر څنګ دوی په مالدارۍ هم بوخت وو. برونزي او اوسپنیز شیان به یې کارول. برسېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم څرګندونې شوې دي. په اوستا کې له هغو نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لوړ ځای لري. لکه **اسپه، کیانیان** او **پیشدادیان** چې په راتلونکو درسونو کې به یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

۱. د اوستایي مدنیت او د هغه د معنا په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲. زردشت څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
۳. اوستا پر څو برخو وېشل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي له نیک فکر کولو، نیک ویل او نیک کارکول څخه څه معنا اخلي، له د خپلو دوستانو او خپلوانو څخه دې پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د افغانستان اساطيري (لرغونی) تاريخ

رستم د شهنامې مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطيري تاريخ کې درې مهمې کورنۍ معرفي شوې چې عبارت دي له:

الف- پيشداديان: **هوشنگ** لومړنی اوستايي پهلوان دی چې له دېوانو سره جنگېده او پر هغوی يې واکمني درلوده. هوشنگ د **کيومرث** له اولادې څخه و چې د پيشداديانو لړۍ دده له نسل څخه ده. هوشنگ د بخدي ښار د لومړني قانون جوړونکي په توگه پېژندل شوی دی. تر هوشنگ وروسته **تهمورث** واک ته ورسېد چې د اوو هېوادونو د ټولواک په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک **جمشيد (يما)** ته ورسېد چې د افغانستان په اساطيري تاريخ کې زړه وروونکي حماسی او عشقي کيسې لري. د هغه مهال مشهورې کيسې زياتې دي چې د بېلگې په توگه د **رستم** او **سهراب** او د **کاوه اهنگر** د کيسو يادونه کولای شو. دکاوه اهنگر کيسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنسټ جوړه شوې چې يو کس دکاوه اهنگر په نوم د خپلې پښگرۍ خرمنه د بيرغ په ډول د نيزې پر سر وترله او خلک يې را ټول کړل چې د **ضحاک** او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاڅون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لاړ او کاوه اهنگر بريالی شو.

ب- کيانيان: کيانيان د افغانستان د اساطيري لړۍ يوه بله کورنۍ ده چې په پخواني بلخ کې يې واکمني درلوده. دغې کورنۍ ته يې په **شاهنامه** کې کياني ويلې ده، د اوستا په ليکنه کېددې کورنۍ لومړنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولواک د **کیقباد** په نوم یاد شوی چې د رستم پهلوان په غوښتنه په بلخ کې پر تخت کیناست او پنځلس کاله یې واکمني وکړه. وروسته تر ده، دده زوی **کیکاوس** پرتخت کیناست چې د پردیو سره وجنګېد او پر هغوی بریالی شو. داسې ویل کېږي چې کیکاوس د (**اوسنر**) په نوم یو **عاقل**، هوښیار او پوه وزیر درلود تر کیکاوس وروسته **سیاوش** واک ته ورسېد. سیاوش ددې کورنۍ ډېر ځواکمن ټولواک و. دغه واکمن د **تورانیانو** سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ. تر ده وروسته **کیخسرو** واک ته ورسېد. نوموړي د پلار د وینې د غچ اخیستلو لپاره د تورانیانو سره وجنګېد. په پای کې **توراني افراسیاب** او دهغه ورور یې په زنځیر وتړل او وې وژل.

ج- اسپه: له کیاني کورنۍ وروسته د افغانستان په اساطیري تاریخ کې بله لړۍ منځ ته راغله چې د اسپه کورنۍ په نوم یې شهرت وموند. لکه څنګه چې ددغې کورنۍ د هر ټولواک د نوم په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده څکه په تاریخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نوم مشهور دي. ددغې کورنۍ لومړنی ټولواک **لهراسپ** نومېده. لهراسپ خپل مرکز له بخدي ښخه د بلخ نوبهار ته راوست. **هغه** هم د تورانیانو په وسیله ووژل شو. نوموړي باهمته عادل او د لوړ شخصیت خاوند او د زردشت د تګلارې پیرو و.

داسې ویل کیږي چې زردشت د خپل کتاب (۱۲۰۰۰) نسخې لیکلې وې چې د **وهران** په اورتون کې ساتل کیدې. دغه معبد د ګشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی و.

له ګشتاسپ ښخه وروسته ددغې لړۍ نور پاچاهان هم واک ته ورسېدل. د بېلګې په توګه **اسفندیار**، **داراب د همای زوی** او د داسې نورو نومونه یادولای شو. په لنډ ډول د افغانستان اساطیري تاریخ پر دریو سرچینو (منابعو) ولاړ دی چې هغه **اوستایي متون**، د **فردوسي شاهنامه** او **شفاهي کیسې** دي چې تر اوسه د افغانستان د وګړو ترمنځ سینه په سینه یو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په **مختلفو** ډولونو پاتې شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ د کورنیو نومونه واخلي، دویمه ډله دې ددې کورنۍ د دریو نامتو شخصیتونو نومونه واخلي او دریمه ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ پر ځانګړو سرچینو باندې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د افغانستان په اساطیري تاریخ کې کومې کورنۍ شاملې دي؟
۲. لومړۍ کورنۍ د افغانستان په اساطیري تاریخ کې په کوم نوم یاده شوې ده؟
۳. د افغانستان د اساطیري تاریخ درې سرچینې کومې دي. نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي ښخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو ښخه د تاریخي کیسو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

لرغونی افغانستان او دپردیو واکمني (هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

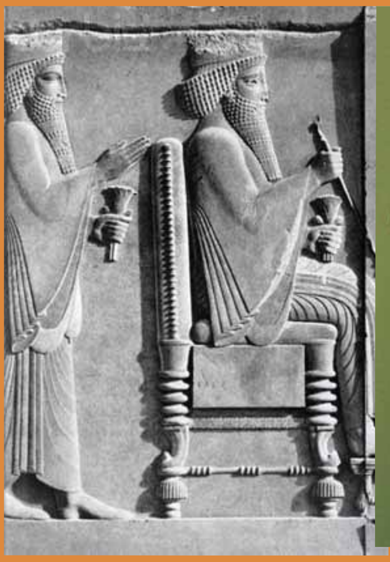

داریوش او خشایارشا

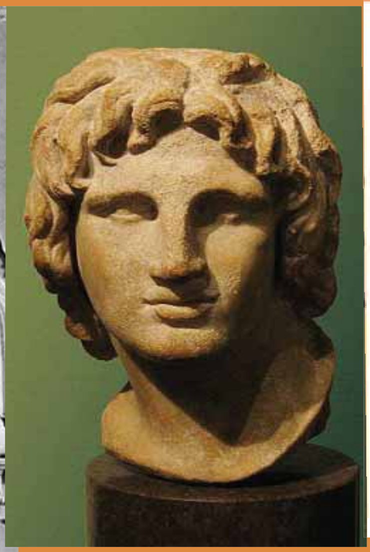

مقدوني سکندر

چندرا گوپتا

د زېږدیز نه دمخه په شپږمه زېږدیزه پېړۍ کې د لرغوني افغانستان په محدوده کې واحده سیاسي واکمني نه وه. په هر گوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو سیاسي واکمنیو حاکمیت درلود. همدا مهال د افغانستان په لوېدیځ کې د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ کېښودل شو، چې د **پارس** په تاریخ کې د **هخامنشیانو** په نوم یاده شوې ده. ددې امپراتورۍ بنسټ د **مادانو** د کورنۍ وروستني لمسي **کوروش** د ز نه دمخه په ۵۵۰ کال کې کېښود.

هخامنشیان:

د کوروش تر قوماندې لاندې لښکرو د ز نه د مخه په ۵۴۹ کال کې د افغانستان ځینې شمالي سیمې تر لنډې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. تر کوروش وروسته دده زوی **کمبوجیه** واک ته ورسېد، هغه د لرغوني پارس لوېدیځو پولو ته زیات پام وکړ. د **مصري فرعون** سره یې جگړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې خپلې کړې. نوموړې پارس ته د بیرته تگ پرمهال پر لار مړ شو.

د هخامنشیانو زیات شمېر پاچاهان واک ته ورسېدل خو نامتو واکمنان یې **لومړی داریوش، خشایار شاه، دویم داریوش** او **دویم اردشیر** وو. د هخامنشیانو امپراتورۍ د ز نه دمخه په ۳۳۱ کال کې د مقدوني سکندر له لورې له منځه ولاړه.

یونانیان:

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او بې له ځنډه یې د میلاد نه د مخه په (۳۳۰) کال کې پر لرغوني افغانستان یرغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د **هرات، کندهار، کابل** او د **پغمان** له لارې د **ققفاز سکندریې** (**بگرام**) ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سیمو ته ورسید او هلته یې د **ای خانم** د ښار بنسټ کېښود. د شمالي سیمو له تصفیې څخه وروسته ختیځې خواته ولاړ. د **نورستان** او **کونړ** له لارې **چترال** ته ورسید. سکندر د **یوسفزیو** سره په یوه جګړه کې په پښه ټپي شو. د سکندر لښکر پوره پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سیمو کې وجنګېده.

سکندر، یونان ته د بیرته تللو پرمهال د **سند سیند** له لارې د مقدونیې پر لور وخوځېد. د لارې په اوږدو کې د ملاریا په مرض اخته او تر میلاده ۳۲۳ کاله پخوا مړ شو. له سکندر څخه وروسته دغه لویه یوناني امپراتورۍ د یونان د پوځي مشراتو تر منځ وویشل شوه.

موریایان

د سکندر تر مړینې وروسته د **هند** موریایانو د لرغوني افغانستان د سهیلي سیمو یوه برخه لاسته راوړه چې په یوناني امپراتورۍ کې یې ګډوډي رامنځته کړه. د **یونان-باختري** دورې په ترڅ کې دا سیمې د موریایانو او یوناني باختریانو تر منځ لاس په لاس شوې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانیانو په باره کې او دریمه ډله دې د هندي موریایانو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د هخامنشیانو په اړه څه پوهیږئ؟ بیان یې کړئ.
۲. یونانیان څه ډول د افغانستان خاورې ته راورسېدل او د سکندر مقدوني تګلاره وښایئ.
۳. د هند د موریایانو په باره کې په څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د هخامنشیانو، یونانیانو او موریائیانو د کیسو په اړه که پوهیږي پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې د خپلو کورنیو غړو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان- باختري خپلواک دولتونه

يوناني مسكوكات

دمخه مو ولوستل چې د سکندر تر واکمنۍ لاندې سيمې د يوناني قوماندانانو تر منځ و ويشل شوې. يوناني **سلوکيديانو** د سکندر د امپراتورۍ يوه برخه هم په اختيار کې درلوده. هغوی **شام** او په هغه پورې تړلې سيمې اداره کولې. سلوکيديانو يو تن يوناني افسر د لومړي ديو ديتس په نوم د باختر د والي په توګه وګوماره. نوموړي کله چې باختر ته ورسيد، د باختر او **سغديانه** خپلواکي يې اعلان کړه. **د ديو ديتس** د واکمنۍ پېر د **۲۴۵ - ۲۳۰** کاله پخوا تر ميلاده پورې رسيږي. تر هغه وروسته دويم ديو ديتس د باختر کنټرول او اداره په لاس کې ونيوله. نوموړي د خپل دولت خپلواکي اعلان کړه د **اشکانيانو** سره يې د دوستۍ اړيکې ټينګې کړې، ځکه دواړه نوي دولتونه د شام (سوريه) د سلوکيديانو پر خلاف وو. **ايوتيديوم** د يونان باختري دولت يو ډېر ځواکمن تولواک و، چې د خپلې واکمنۍ په پېر کې يې د شامي **سلوکيديانو** يرغل پر شا وتنباوه او بيا يې د سولې له لارې هغوی په شاکړل. نوموړي د **هندوکش** سوېلي برخې يې له کومې جګړې څخه د **هندي** دولت له سلطې څخه وژغورلې او په لوېديځو برخو کې د **توس** تر سيمو پورې مخ ته ولاړ.

په شمال کې **کاشغرستان** او په سوېل کې يې **بلوچستان** د لرغوني افغانستان سره يو ځای کړل. په همدغه دوره کې باختر د **زرو ښارونو** (**هزارشهر**) نوم تر لاسه کړ. د يونان باختري بل ټولواک **ډيميتروس** نومېده. نوموړي تر **سند** او **پنجاب** پورې مخې ته ولاړ او شمالي هندوستان يې د **ګنګا** تر څنډو پورې ونيو. ديونان باختري پولې د ايران له ډېنتو څخه (د اوسني ايران مرکزي سيمې) د ګنګا تر سيمو او بيا له **سيحون** او **جيحون** څخه د **هند** تر **بحيرې** پورې رسېدلې وې. د يونان باختري ټولواکانو فتوحاتو له ميلاد څخه دمخه د (۱۷۵) کال پورې دوام درلود.

يوناني هرپوکرات د خوښۍ الهه د بګرام له زېمو څخه

ايوکراتيد ديونان باختري بل ټولواک و. نوموړي داسې واليان پخپله امپراتورۍ کې وګومارل، چې په هند کې يې د خپلواکو دولتونو لپاره شرايط برابر کړل کله چې ايوکراتيد واکمن شو. د دولت پرزيدل او ديونان باختري امپراتورۍ جوړېدل پيل شول. له يو خوا د **اشکانيانو** يرغل د امپراتورۍ په لوېديځ کې او له بلې خوا دننه په هېواد کې ستي قبيلو ديونان باختري د خپلواکو دولتونو د پرزېدلو زمينه برابره کړه. يونان باختري دولت ۱۳۵ کاله پخوا تر ميلاده خپل مرکز له **بلخ** څخه **بګرام** ته ولېږداوه او خبره دې ته ورسېده چې ۷۰ کاله پخوا تر ميلاده لومړی ساکان په سوېلي افغانستان کې واک ته ورسېدل او بيا د ستي قبايلو يوې څانګې چې د (يوچي) په نوم يې شهرت درلود، بلخ ونيو او ديونان باختري دولتونو لړۍ يې را وپرزوله.

يوچيان چې د افغانستان په لرغوني تاريخ کې د **کوشانيانو** په نوم پېژندل شوي يوه لويه امپراتوري را منځته کړه، چې په ديارلسم لوست کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د باختري سيمو د خپلواکۍ د اعلان او دويمه ډله دې ديونان-باختري دورې د نامتو واکمنانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې و وايي.

پوښتنې:

۱. د ايوتيدوم په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.

۲. ديمتريوس څوک و د هغه دکړو وړو په اړه څه پوهېږئ؟

۳. ديونان باختري امپراتورۍ پرزيدل څه ډول پيل شو؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

هر زده کوونکي دې د يونان باختري نقشه په کور کې رسم کړي او په ټولګي کې دې نورو زده کوونکو ته وښايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان-باختري پېر هنري او فرهنګي ځانګړتیاوي

د یونان باختري پاچاهانو مسکوکات: دغه مسکوکات د افغانستان په بېلا بېلو سیمو کې د لرغون پوهانو په وسیله موندل شوي دي.

په دې کې شک نشته چې د **سکندر** د پوځي یرغل سره سم د یوناني لښکرو سره یو ځای هنرمندان، پوهان او کسبګر، نیول شوي هیوادونو ته راغلل چې له هغې ډلې هیوادونو څخه یو هم افغانستان و. د دغو هنرمندانو نوښتونه د ختیځو سیمو په تېره بیا د لرغوني افغانستان د خلکو د کلتور سره یو ځای شول او افغاني بڼه یې خپله کړه.

د یونان-باختري واکمنیو پر مهال اقتصادي وضعې مناسب پرمختګ کړی و. مالداري، کرهنه، دکسبګرو بېلا بېل صنعتونه او سوداګریزو اړیکو د پام وړ وده او پراختیا موندلې وه. **ایوتیدم** د سرو او سپینو زرو نه جوړې شوې سکې پر خپل نوم جوړې کړې چې د ښو او مناسبو اقتصادي شرایطو استازیتوب یې کاوه. د سوداګرۍ ملي او نړیوالې لارې یې پرانستې وې او د کاروانونو د تلو راتلو امنیت هم نیول کېده. هغه مهال د هېواد بېلا بېلې سیمې د شهزادګانو په وسیله اداره کېدې.

د یونان-باختري واکمنۍ پایښت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کېدو او دودولو یې خپلې پراخې اغېزې وکړې. د صنایعو پراخوالی، هنري او فلسفي افکار ژبه او لیک دود او نورې کلتوري خواوې یادولای شو. دغه تولې کلتوري اغېزې د یونان-باختري امپراتورۍ تر ولکې لاندې د سیمه ییزو عناصرو سره یو ځای شوې وې او یو ځانګړی کلتور یې رامنځته کړی و چې د یونان-باختري د مدنیت په نوم په لرغوني تاریخ کې شهرت لري. د یونان-باختري دورې په یوه ډېرلیک کې چې په ای خانم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلی و داسې لولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورکتوب کې ښه روزنه واخله.
په ځوانۍ کې په خپلو غوښتنو حاکم اوسه.
په پوخ عمر کې ریښتنی اوسه.
په زړښت کې ښه ناصح اوسه.
د ژوندانه په ورستنیو ورځو کې به پوه شې چې څه ډول بې له ارمانه مرې.

د یونانیانو اغیزې په عمراني چارو کې هم محسوسیدلې. پوځي او اداري مرکزونه یې په عمومي ډول د سیندونو د یو ځای کېدو په سیمو کې جوړول. د دغو ودانیو بیلګې د بګرام او ای خانم په پاتې شونو کې لیدلای شو. په ودانیو کې دفاعي لارې په پام کې نیول شوي دي. د کنټرولي برجونو، دفاعي کندې او ډول ډول بندونو جوړولو ته پام اړول شویدی.

د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اومې ز پیړۍ پورې دوام وکړ. دغه اغېزې په تیره بیا په لیک دود او هنر کې د یادونې وړ دي. یوناني لیک دود په بېلا بېل ځایونو کې کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کیده خو له یوناني لیک دود څخه کار اخیستل کیده. په دې اړه یوه چیني زیارت کوونکې په خپلو لیکنو کې دا یادونه کړې چې یوناني لیک دود د یونان باختري د سیمو یو لیک دود دی برسیره پردې د مجسمې جوړولو هنر، رسامي، نقاشي په ښیښه یې لوښو کې د یوناني ودانیو بېلا بېل شکلونه او خبرې تر ډېرو وختونو پورې په لرغوني افغانستان کې دود درلود. لنده دا چې کابو په ۱۴۰ کلونو کې د یونان باختري واکمنی ۳۶ تنه پاچاهانو او ددې لړۍ یوې ملکې هم په لرغوني هند او افغانستان کې واکمني کړې ده. دغو ټولو د یوناني فرهنګ او کلتور د پراختیا لپاره د هند او باختر په سیمو کې هڅې کړې دي. د لرغون پوهانو د څېړنو په ترڅ کې ډېر هنري او فرهنګي شواهد او لاسته راوړنې په افغانستان او شمالي هند کې تر لاسه شوي دي.

دغه ټول اثار او پاتې شونې د هغې دورې استازیتوب کوي او د یوناني فرهنګ شتون په دې سیمو کې څرګندوي. د یادونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنګ په دې سیمو کې په سوچه ډول پاتې نه دي. ځکه د لرغوني افغانستان د فرهنګ او کلتور سره یو ځای شوي او د فرهنګ یوه نوې بڼه رامنځته شوې چې د یونان باختري مدنیت په نوم یاد شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات څرګند کړي او دویمه ډله دې د یونان باختري دورې د دوو فرهنګونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعې په اړه په څه پوهېږئ؟
۲. د یوناني ودانۍ بیلګې او اغېزې په کومو سیمو کې لیدل کیږي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له ټولګي څخه بهر له خپلو مشرانو څخه د سکندر او یونانیانو د کیسو په اړه پوښتنې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لرئ؟

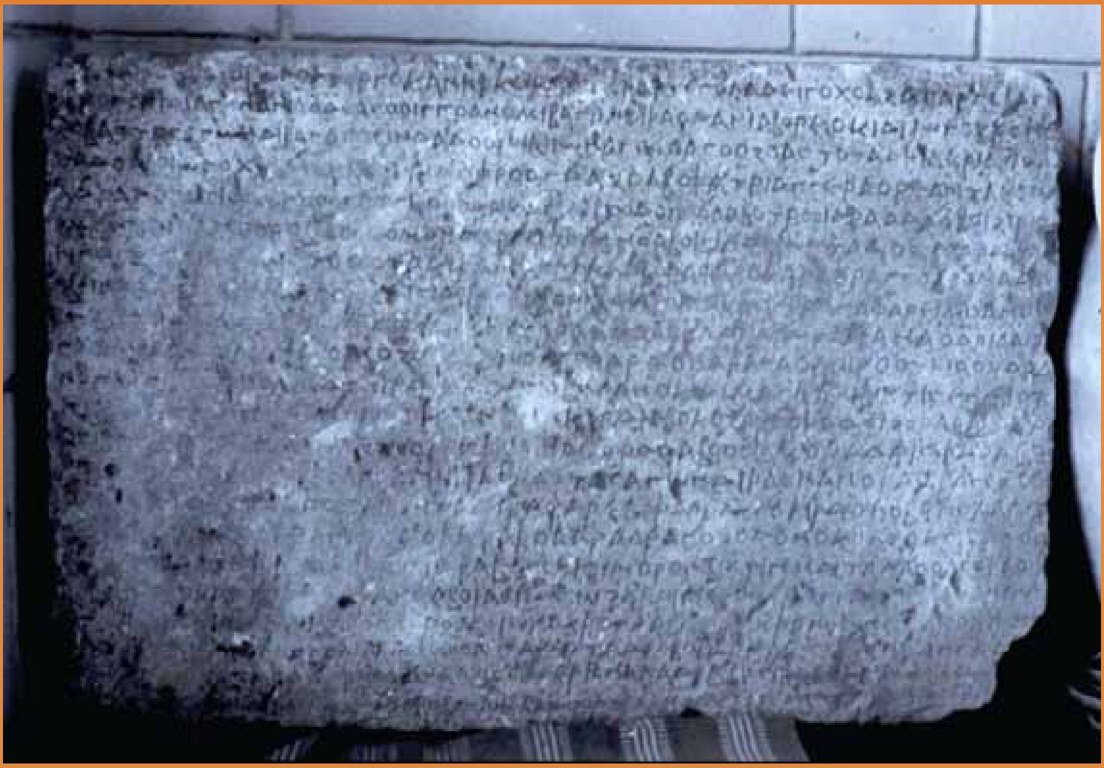

د رباطک ډبرلیک

د رباطک په ډبرلیک کې سربېره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجرې په اړه داسې راغلي دي: کجولا کدفیسس غورنیکه، ویما تکتو نیکه او ویما کدفیسس د کنشکا پلار دی. د رباتک په ډبرلیک کې د کوشانیانو د امپراتورۍ سرحدي ښارونه هم راغلي دي. د بېلګې په توګه د کوشانیانو د امپراتورۍ سویلي ښار د چمپا په نوم یاد شوی دی.

د کنشکا مجسمه

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

د میلاد نه شاو خوا ۵۰ کاله مخکې کوچې قبایلو د کورنیو مخالفینو په مرسته یونان-باختري دولت له منځه یوورړ. بلخ یې ونیو او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود چې بشپړه افغاني بڼه یې درلوده. د دې دورې په اړه ډېر داړمن معلومات د **رباتک** له ډبرلیک څخه لاس ته راوړلای شو. دا ډبرلیک د **کنشکا** د امپراتورۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی. دغه ډبرلیک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوشاني امپراتورۍ په اړه ګټور معلومات لري.

کجولا کدفیسس دکوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی و. نوموړي په پیل کې **څلور لوی ولایتونه** د بلخ په شاوخوا کې سره یو کړل. او په ۴۰ میلادي کې یې د **کابل** او **غزني** سیمې ونیولې. کجولاکدفیسس پر لرغوني اریانا او باختر باندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموړي په دې موده کې وکولای شول چې د لرغوني **افغانستان** په دننه کې د **پارتي** او **یوناني** شاهانو پاتې شونې له منځه یوسي. دکجولا کدفیسس د زمانې زیاتې سیکې له مسو **څخه** جوړې شوې وې. په دغو مسکوکاتو کې ډېر القاب لکه **دیندار**، **شهنشاه** او داسې نور کیندل شوي دي. نوموړی د اتیا کالو په عمر مړ شو. دکجولا کدفیسس نه وروسته ویما تکتو ته واک ورسید. د رباطک د لیکنې پر بنسټ **ویما تکتو** دکجولا کدفیسس زوی دی.

تر ویما تکتو وروسته د ده زوی ویما کدفیسس تر ۱۲۷ ز کال پورې واکمن و. ویما کدفیسس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و، چې د هیواد پولو ته یې په سوېل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویماکدفیسس د **چین** هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د **روم** د امپراتور **تراجان** دربار ته یې یو سفیر ولېږه. او له هغوی سره یې د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم څرګند دی.

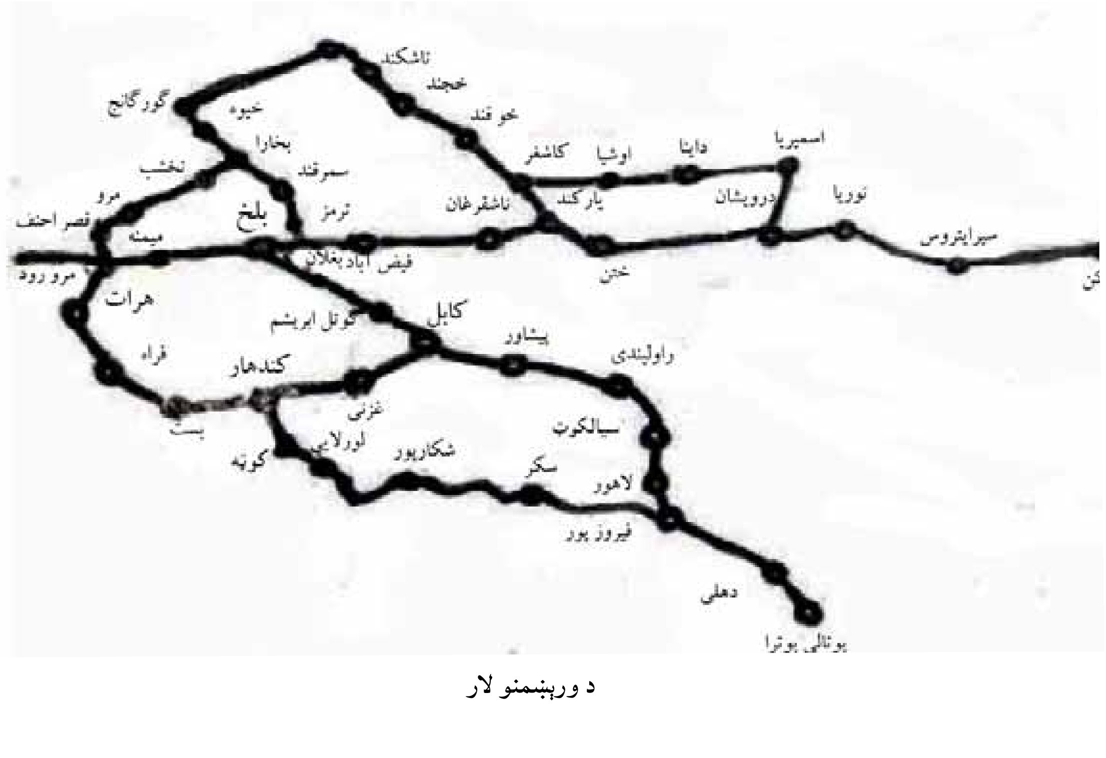

د وربېښمو لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ویماکدفیسس وروسته د هېواد اداره د ده زوی **کنشکا** ته ورسېده. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. د ده د امپراتورۍ حدود په ختیځ کې د **هندوستان بنارس** او لوېدیځ کې د **پارتیانو** امپراتورۍ تر بریده او په شمال کې تر **کاشغر** او **یارکند** پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره سوداګریزې اړیکې درلودې. د **ورېښمو** نامتو لاره د کوشانیانو په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراتورۍ د ادارې لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل ژمنی یې **پېښور** او اوړنی یې **بګرام** ټاکلی و.

کنشکا په (۱۴۷) میلادي کال کې سترګې له نړۍ نه پټې کړې. د هغه زامنو د پلار ستره امپراتورۍ په خپل منځ کې و وېشله، په هرګوټ کې هر څوک واک ته ورسید او په مرکز کې د کنشکا تر مرګه وروسته د همدې کورنۍ بل تن د کاشکا په نوم د واک پر ګدۍ کېناست.

د **کوشاني** واکمنۍ وروستنی امپراتور چې د کوشانیانو تر ولکې لاندې سیمو باندې پوره واکمن و د **واسشکا** یا **واسودیوا** په نوم یادیده. نوموړي په ۱۸۲ زېږدیز کال کې د امپراتورۍ واګې تر لاسه کړې. سره له دې چې تر واسودیوا وروسته د کوشانیانو ستره امپراتوري د شهزاده ګانو ترمنځ په سیمه ییزو واکمنیو بدله شوه، خو د کوشانیانو واک او ځواک په بېلا بېلو ډولونو تر ۲۵۰ زېږدیز کال پورې دوام درلود. د ځواکمنې ادارې تر ناتوانۍ وروسته سیمه ییزو واکمنانو او امرینو ته د سرغړونې موقع برابر شوه. په پای کې د **ساساني** سلسلې پوځي دباو او فشار له یوې خوا او له بلې خوا په هېواد کې دننه د یوه غښتلي مرکزي ځواک نشتوالي دا موقع برابره کړه، چې سیمه ییز امرین او وروسته بیا **یفتلي** امپراتورۍ واک ته ورسیږي.

د مهال په ترتیب د کوشانیانو مهم امپراتوران

		د واکمنۍ مهال	د هغې دورې ځانګړتیاوې
۱	کجولاکد فیسیس	د ۴۰ څخه تر ۸۰ زېږدیز	د کوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر تر ولکې لاندې سیمو باندې واکمن و.
۲	ویما تکتو	د ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زېږدیز	د غه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباټک د ډبرلیک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباټک ډبرلیک په ۲ ۷ ۱۳ لمریز کال کې د بغلان او سمنګان په سیمو کې وموندل شو.
۳	ویماکد فیسیس	د ۱۰۵ تر ۱۲۷ زېږدیز پورې	د کوشانیانو لومړنی امپراتور و چې د هیواد پولې یې د ګنګا تر سیندہ پورې ورسولې او د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.
۴	کنشکا	۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زېږدیز پورې	د کوشانیانو د سلسلې ستر امپراتور شمېرل شوی چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سوېل کې د هند تر ګنګا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ پورې او په شمال کې کاشغر او یارکند پورې رسېده.
۵	واسودیوا (واسشکا)	د ۱۸۲ څخه تر ۲۲۰ زېږدیز پورې	د کوشانیانو وروستنی امپراتور چې د دغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سیمو یې واکمني درلوده تر واسودیوا وروسته سیمه ییزو امرینو مرکزي واکمني د خطر سره مخامخ کړه او سیمه ییز حکومتونه لا هم غښتلي شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د رباټک د ډبرلیک په اړه او دویمه ډله دې د کوشاني دورې د مهمو امپراتورانو په اړه خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. د کوشانیانو په اړه تر ټولو ډاډمن معلومات د .... ډبرلیک څخه لاس ته راغلي دي.

۲. د کوشانیانو لومړنی امپراتور د .... په نوم یادیده.

۳. د کوشانیانو د ستر امپراتور په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د اسلام نه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتو او مجسمو انځورونه په خپرونو کې پیدا کړي او بیا دې خپل ټولګي ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د کوشانیانو د مهمو سیاسي او فرهنګي مرکزونو په اړه معلومات

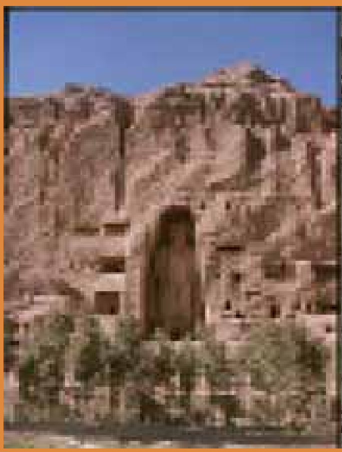

بګرام   هډه   باميان

لکه څنګه مو چې په تېر لوست کې ولوستل کوشانیانو د خپلې پراخې امپراتورۍ تر ولکې لاندې سیمې له دوو سیاسي مرکزونو پېښور او بګرام څخه اداره کولې. په دې لوست کې بګرام، د کوشانیانو د امپراتورۍ د سیاسي مرکز په توګه او وروسته هډه د کوشانیانو د فرهنګي مرکز او بیا باميان د بوداپانو د عقیدتي سیمې په توګه په لنډ ډول پېژنو.

الف: بګرام د کوشانیانو د امپراتورۍ مرکز

اوسنی **بګرام** چې د څلوېښت میلو په واټن د **کابل** د ښار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه د **کوشانیانو** د امپراتورۍ اوړنی مرکز و. د دغه ښار بنسټ د یوځي مرکز په توګه له میلاد څخه وړاندې په دریمه پیړۍ کې د **سکندر** له لوري اېښودل شوی و. هغه مهال بګرام ته د **قفقاز** سکندریه ویل کېده. د بګرام په کیندنو کې د ودانیو د پاتې شونو برسېره په زرګونو تاریخي انتیک اثار او شیان وموندل شول. د ودانیو د پاتې شونيو څخه دا څرګندېږي چې د بګرام د ښار د ودانۍ پلان د دفاعي سیستم پر بنسټ جوړ شوی و. سره له دې چې سیمه ییزې ځانګړتیاوې لرې د یوناني ودانیو ځانګړتیاوې هم په کې لیدل کیږي. د سیمه ییز ښار د جوړولو لپاره هغه یوناني اصول په نظر کې نیول شوي وو، چې د دوو سیندونو د یو ځای کېدلو موقعیت به یې د ښار جوړولو لپاره ټاکه، چې د **یونانیانو** د عمراني چارو له ځانګړتیاوو څخه و. سربېره پر دې د ښار څلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جوړ شوي دي. د ۱۹۳۷ میلادي کال ترکیندنو وروسته په دغه ځای کې ډېر انتیک تاریخي اثار لکه د لاکو څخه جوړې شوي چیني صندوقچې، مسي او برونزي وړې مجسمې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوناني او رومي لوښي د هندي عاج څخه جوړې شوې ټوټې ګچې ټوټې او داسې نور موندل شوي دي دغه ټول آثار د هنر په لحاظ ظريف او د کوشانيانو شاهي کورنۍ پورې تړاو درلود.
موندل شوي اثار او شيان په ښکاره ډول دوه مطلبونه څرګندوي. **لومړی** دا چې دکوشانيانو د سوداګرۍ اړيکې له نورو هيوادونو او لرې سيمو سره تامين شوي وي. د سوداګرۍ کاروانونه د **روم** څخه **چين** ته د **وريښمو** له لارې رسېدل او د دغې نړيوالې لارې عمده برخه دکوشانيانو له امپراتورۍ څخه تېرېده.
دويم دا چې بګرام د سياسي مرکز په توګه د هغه مهال يو له هغو سترو نړيوالو مرکزونو څخه و چې دکاروانونو په تګ او راتګ او د سياسي حاکميت په تامين کې يې ډېر مهم رول لوبولی دی.

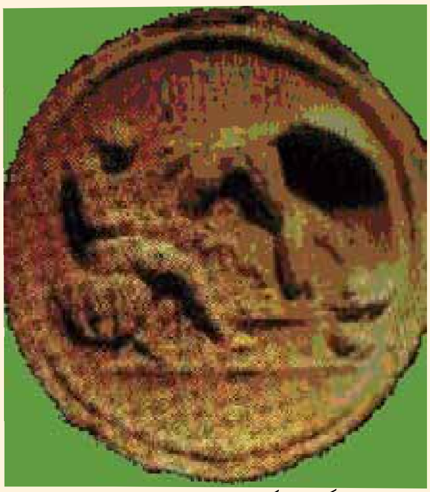
د بګرام له ګچو جوړ شوی د زيوس مډال

عاجي مسجمه، چې د بګرام څخه تر لاسه شوې ده

په ټولګي کې فعالت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بګرام پر دفاعي سيستم باندې خبرې وکړي او دويمه ډله دې د بګرام د ښار پر تاريخچې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱.په .... ميلادي کال کې په بګرام کې کيندنې پيل شوې.
۲.د بګرام د ودانۍ پلان د .... سيستم پر بنسټ طرح او جوړ شوی دی.
۳.د کوشانيانو پر مهال د سوداګرۍ د چارو په اړه په څه پوهېږئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د لارو او د لرغونې سوداګرۍ د څرنګوالي په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه دکوشاني امپراتورۍ فرهنګي مرکز

د بودايي معبد يو انځور په هډه کې

تاريخي **هډه** د **جلال اباد** د ښار په سوېل لوېديځه برخه کې کابو د (۱۰) کيلومترو په واټن پرته ده. دغه لرغونی ځای د افغانستان په تاريخ کې د مهمو فرهنګي مرکزونو په توګه ډېر ارزښتناک رول لوبولی دی. دغه پخوانی سيمه په تاريخي متونو کې د سيلانيانو او زيارت کوونکو له خوا په وار وار ياده شوې ده. **فاهيان** چيني زيارت کوونکي هډه د هيلو په نوم ياده کړې ده. **هيونسنګ** هم له هډې څخه د يو فرهنګي مرکز په توګه يادونه کړې ده.

دکيندنو په لړ کې هغه اثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازيتوب کوي. دا اغېزې د هغه مهال پر هنر، مذهب او پر هغو مذهبي ودانيو چې د هغه مهال د خلکو دګتې اخيستنې وړ وي، مونډل شوي او څرګندې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه په لرغونو وختونو کې د نوښتونو د راوړلو نامتو ټاټوبی و. د هډې د خلکو په ملاتړ د **بودايي** مذهب نوې طريقه د **هينايانا** په نوم چې د لويې عرداې معنا لري، دود وموند. د لومړي ځل لپاره په هډه کې د بودايي مجسمو د جوړولو موقع برابره شوه. د انګليسي لرغونپوه سرجان مارشال په باور په هډه کې د جوړو شويو مجسمو څېرو او بدني جوړښتونو په تولیزه توګه **آريايي** (کوشاني او اسکايي) ډول درلود.

دغه ډول فعاليتونو د افغانستان په لرغوني تاريخ کې هډه د فرهنګي مرکز په توګه معرفي کړې ده. هډه د **ګندهارا** د ښوونځي د مهمو هنري مرکزونو څخه وه. دګندهارا هنري سبک د منځنۍ اسيا او د لرغوني **هند** په ټولو سيمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخه د بودايي مجسمو جوړولو ته پام اوړي. دګندهارا ښوونځی له دوو سبکونو او هنرونو څخه جوړ شوې ده، د مجسمو جوړښتي موازنې په ساتلو کې يې له يوناني سبک څخه کار اخيستی و. په داسې حال کې چې څېره او معنوي هويت يې له هندي بودايي دين څخه اخيستی و.

په هډه کې د هنر او ودانيو بېلا بېل ډولونه تر لاسه شوي، چې ځانګړې ارزښت لري. د هډې په سيمه کې د ګچو څخه جوړې شوې څېرې د هند په حوزه کې د جوړو شوو هيکلونو سره ښکاره توپير لري.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نوښت په اړه، دويمه ډله دې د ګندهارا د ښوونځي او دريمه ډله دې د هډې د هنري ځانګړتياوو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱.د هډې لرغونې سيمه ولې د فرهنګي مرکز په نوم ياده شويده؟ شرح يې کړئ.

۲.دګندهارا ښوونځی له کوم سبک او هنر څخه جوړ شوې ده؟

۳.هډه په پخوا زمانو کې په کوم نوم يادېده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ننګرهار د هډې په هکله د خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د بودايي عقيدې مرکز

د باميانو په سمڅو کې د رنګه انځورګرۍ يو انځور

باميان د هېواد له مهمو فرهنګي او تاريخي سيمو څخه دی. د ډېرو هنري او تاريخي آثارو په درلودلو سره په **۲۰۰۳** کال کې د نړۍ د فرهنګي ميراث په اداره کې ثبت شوی دی. باميان اوږد تاريخ لري چې د هغه ريښې له ميلاد نه دمخه او لومړنيو ميلادي پېړيو ته رسيږي. په باميانو کې د لرغونپوهانو څېړنې دا ښيي چې انسانانو له ډېرو پخوانيو زمانو راهيسې له دغې تاريخي سيمې څخه ګټه اخيستې ده. ددغې ادعا لپاره ډېر ثبوتونه موندل شوي دي. د **چيني** مسافرانو ليکنې په دې اړه زيات معلومات د تاريخ ليکونکو په واک کې ورکړي دي. د دې زيارت کوونکو څخه يو هم **هيونتسنګ** و چې په شپږمه ميلادي پېړۍ کې يې باميان ليدلي او د باميانو په اړه يې ډېر ګټور مطلبونه ليکلي دي. د چيني زيارت کوونکي په يادښتونو کې راغلي چې ((د باميان ښار د بودايي مذهب مهم مرکز دی. په دغه ښار کې په لس ګونو بودايي مدرسې شته چې زده کوونکي روزي. ددغې مدرسې استادان زرهاو و تنو ته رسيږي. زيارت کوونکي له ډېرو لېرو ځايونو او بېلا بېلو هيوادونو څخه دغه مذهبي مرکز ته راځي.))

په باميانو کې د بودايي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په بېلا بېلو اندازو (لويې او

وړې) جوړې شوي دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د **صلصال** په نوم مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جګوالي د غره په بدنه کې جوړه شوې ده، بله مجسمه چې د هغې جګوالی پنځه دېرش مترو ته رسېږي د **شمامه** په نوم یاده شوې ده. دا مجسمه هم کابو د یو کیلو متر په واټن د صلصال څخه لرې جوړه شوې ده. د هغه په څنګ کې نورې مجسمې هم جوړې شوې، چې پاتې شونې یې د دوو سترو مجسمو د سمڅو په شاوخوا کې شتون لري.

د بامیانو په سمڅو کې سربېره پر مجسمو، زړه وړونکي او ښکلي نقاشۍ هم انځور شوي چې تاریخي او هنري ارزښت یې ډېر دی. په دغو نقاشیو کې د نورو رنګونو تر څنګ د روغني رنګونو څخه هم کار اخیستل شوی دی. دغه نقش او نګار په نړۍ کې تر ټولو لرغوني انځورګرۍ شمېرل شوي، چې په هغه کې روغني رنګ کارول شوی دی. د بامیانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تېرو زمانو کې د **وریښمو** د لارې سوبلي څانګه هم له بامیانو څخه تېرېده. د سوداګرۍ کاروانونه له **هند** څخه **بلخ** او له بلخ څخه هند ته له همدغې لارې تېرېدل. د دغو کاروانونو سره زیارت کوونکي او هغه زده کوونکي هم ملګري وو چې د مذهبي مراسمو د تر سره کولو لپاره او یا د بودایي دین د اصولو د زده کولو لپاره بامیانو ته راتلل.

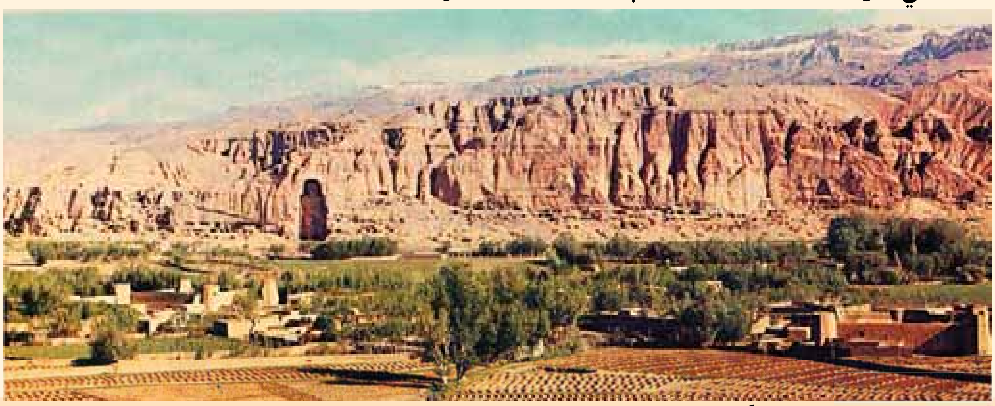

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بامیانو د مهمو تاریخي اثارو په اړه او دویمه ډله دې د هیونتسنګ د لیکنو په اړه په ټولګي کې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

۱. هیونتسنګ د بامیانو په اړه څه لیکلي دي؟ ویې لیکئ.
۲. د بامیانو د رنګه نقاشیو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳. بامیان د .... اداري له خوا د نړیوالو کلتوري میراثونو په توګه ثبت او منل شوي دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو میندو او پلرونو څخه د بامیانو د سترو مجسمو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

۱. د یادونې وړ ده چې د دغو بې سارو مجسمو ورانېدل د پردیو په لمسون په ۲۰۰۱ میلادي کال ترسره شوي چې دا ناوړه عمل د ټولو هېوادوالو او د نړۍ د فرهنګي ټولنو له لوري وغندل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا تاسو يفتليان پېژنئ؟

د يفتلي پاچاهانو سکې چې په افغانستان کې موندل شوي دي

د سوريا مجسمه د کابل د خير خانې مېنې له کشفياتو څخه

مخکې له دې چې **يفتليان** ديو غښتلي دولت په توګه د لرغوني افغانستان پر اوضاع باندې واکمن شي، د افغانستان په لوېديځ کې د **ساساني** امپراتورۍ بنسټ ايښودل شوی و. د **واسوديوا** تر واکمنۍ وروسته په افغانستان کې د **کوشانيانو** امپراتورۍ د سيمه ييزو واکمنيو او ګوډيو سره مخامخ وه، په دغه موقع کې ساسانيانو د کوشاني امپراتورۍ ځينې سيمې د وقفه يي جګړو په ترڅ کې ونيولې او څه موده وروسته د خلکو د مقاومت او ټينګښت په پايله کې شاته ته ار شول. د ساسانيانو د پرله پسې بريدونو له امله په افغانستان کې يفتليانو ته دا موقع برابره شوه، چې د **هندوکش** په شمالي سيمو کې خپل واک ټينګ کړي.

يفتليان په تاريخي متونو کې د **هفتاليان**- **يفتليان** او **خوينت** او **عربانو** بيا د **هياطله** په نوم ياد کړي دي. د پرکييو ويس په نوم **بيزانسي** تاريخ ليکونکي چې د يفتليانو پر مهال يې ژوند کاوه. د دغوی په اړه ليکي: هفتاليانو د ژېړ نژاد سره توپير درلود دغوی سپين پوستکي او په عين وخت کې مهذب مدني خلک و و.

د يفتليانو لومړنی ټولواک د **ايفتاليتو** په نوم پېژندل شوی ، چې په ۴۲۵ ميلادي کال يې په اوسني **تخار** کې د ټولواکۍ خول پر سر کېښود. د نوموړي د واکمنۍ حدود له **بدخشان** څخه تر **بلخ** او **سغديانه** پورې رسېدل. تر ده وروسته د ده زوی **اخشنور** واک ته ورسېد. نوموړي د **هرات** ښار تر خپلې ولکې لاندې راوست. د ساسانيانو سره په يوې جګړې کې بندي شو، خو **فيروزشاه ساساني** نوموړی د دې لپاره چې فرمانبردار پاتې شي وبخښه د

فیروزشاه دغه کار نتیجه ورنکړه. او اخشنور څلور ځلې نور هم د خپل هېواد د دفاع لپاره د فیروزشاه سره وجنگید، چې دا تولې جګړې د یفتلیانو په ګټه وې.

اخشنور په پرله پسې ډول د خپلې امپراتورۍ د پراختیا لپاره کوښښ وکړ. د **هندوکش** سوېلي برخې لکه **کابل**، **غزني** او **هلمند** يې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. وروسته له هغه ډېر یفتلي قبایل د هندوکش په سوېلي برخو کې مېشت شول. دغو قبیلو وروسته د **زابل شاهانو** په نوم د افغانستان په لرغوني تاریخ کې ستر رول ولوباوه.

د **تورامانا** او **مهراکولا** نومونه د یفتلیانو په تاریخ کې ډېر مهم ګڼل شوي تورامانا د یفتلي امپراتورۍ سیمې تر **شمالي هند** پورې ورسولې نوموړي په هند کې د نورو سیمو د نیولو له پاره خپل لښکر په **سیالکوټ** کې چمتو کړ او د **سکاندا** او **ګوپتا** سیمې يې ونیولې. د **ګوالیار** ډبرلیک کې يې د هغه نوم (**تورامانا مهاراجاه زابلی پاچا**) لیکلی دی. تر تورامانا وروسته د هغه زوی مهراکولا واک ته ورسید. نوموړی هم د امپراتورۍ د پراختیا له پاره کوښښ وکړ او ډېرې سیمې يې تر خپلې اداري لاندې راوستې. د ګوپتا پاتې شوني يې په مرکزي هند کې له منځه یوړل. خو څه موده لا تېره شوې نه وه چې د ګوپتا پاتې شوني یو ځل بیا سره یو ځای شول او په ۵۲۸ میلادي کې يې د یفتلیانو واکمني په مرکزي هند کې د خطر سره مخامخ کړه.

یفتلیان د بودايي دین پر خلاف وو. یو شمېر بودايي عبادت ځایونه يې وران کړل. هغوی په رڼا عقیده درلوده او د لمر نمانځنه به يې کوله. دغه مطلب د یفتلیانو د دوران په ډبرلیک کې څرګند دی. په یفتلي مسکوکاتو کې د جګې ونې او لوړې پوزې لرونکي او افغاني بڼې څېرې کیندل شوي دي، غوږوالۍ يې درلودې او جامې يې د ننني کوچیانو په شان وې. د هغو په مسکوکاتو کې د زور او سور (زمیندار و) له عبادت ځایونو څخه یادونه شوې، چې د لمر لمانځنې په معنا و. هغوی د اورتونونو انځور ول په مسکوکاتو کې هم منعکس کړي دي. د لمر د رب النوع مجسمه (**سوریا مجسمه**) چې د خیرخانې مېنې له کوتله پیدا شوه، د هغه مهال د عقیدې ډېره ښکاره بېلګه ده.

لنډه دا چې د کوشانیانو او یفتلیانو پاتې شوني لکه **زابل شاهان**، **کابل شاهان**، **د بامیان شیران**، **سوریان** او داسې نور د عربانو د لښکرو تر راتګ پورې د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمني درلوده.

په عربستان کې د اسلام مبارک دین تر خپرېدو وروسته عربي لښکرې افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې به کله عربان د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمن وو او کله به ځايي امیران واکمن وو چې دوې پېرۍ وخت يې ونیو، تر هغه چې په افغانستان کې د خپلو اکو اسلامي حکومتونو د رامنځته کېدلو موقع برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلیانو د سیاسي اوضاع په اړه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې د یفتلیانو د مذهبي وضعې په اړه خپل ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. یفتلیان په کومو نومونو یاد شوي دي؟ ویې لیکئ.

۲. د مهراکولا په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.

۳. د یفتلیانو د مذهب په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه يې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د شاو خوا له پوهانو نه له منځه تللو دینونو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریـــم څپرکی

:د لرغوني نړۍ تمدونونه

-ایا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-راشئ د بین النهرین له پخواني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د چین د لرغوني مدنیت څخه خبر یاست؟

-ایا پوهېږئ چې د یونان پخواني تمدن څرنګه پیل شو ؟

ایا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

د دریم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د بین النهرین د تمدن ځانګړنې زده کوي، د ایران لرغونی تمدن پېژني، د هند لرغوني تمدنونه زده کوي، د چین د پخواني لرغوني مدنیت سره اشنایي پیدا کوي، د یونان تمدن پېژني او د روم د لرغوني تمدن په اړه معلومات پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

د مصر اهرام

د مصر هېواد په **افریقا** کې پروت دی، تاریخ لیکونکي باور لري چې د **نیل سیند** په مصر کې د لومړني بشري مدنیت د پیدایښت مهم عامل و. په پخوانی زمانه کې مصري وګړي په لومړي ځل وتوانېدل چې انځوریز لیک منځ ته راوړي، په دې لیک کې هره نښه یو بیان ته ځانګړې شوې وه. **یونانیانو** دا لیک د **هیروغلیف** په نوم یاد کړ چې معنا یې سپېڅلې حکاکي ده. دا لیکونه یې پر ډبرو، لرګیو، پوټکو او اوبدل شویو ټوکرانو لیکل، خو د **پاپیروس** کاغذونه د دې ډول لیکنو لپاره زيات کارول شوي دي.

د مصري ودانیو هنر د لرغوني نړۍ له عجایبو څخه شمېرل کېږي چې مصري اهرامو نه یې ښې بېلګې دي په مصر کې تر ټولو ستر هرم د **کیوپس** په نوم یادیږي. دا حرم د شلو (۲۰) کلونو په ترڅ کې جوړ شوی دی.

په پخواني مصر کې ډېر تاریخي بحثونه د **فرعونیانو** په اړه دي. مصریانو به خپلو پاچاهانو ته **فرعون** یا **لوی کهول** ویلې. د مصر د مشهورو لرغونو کورنیو نومونه په لاندې جدول کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخواني مصرکې د لرغوني کورنۍ نه بيا د فرعونيانو تر دريم دوران پورې نولس تنو پاچاهانو واکمني درلوده. مصريانو د خپلو گاونډيانو سره سوداگريزو اړيکو ته پراختيا ورکړې وه. ددغه مطلب ثبوت په مصرکې د افغانستان د لاجوردي ډبرو شتون و، چې درې زره کاله پخوا تر ميلاده هلته رسېدلې وې. د مصر وروستي فرعون د **پسماتيک** په نوم يادېده چې د **هخامنشيانو** په وسيله تر ميلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه ولاړ. د هخامنشيانو واکمني د يونانيانو په وسيله په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه ولاړه او مصري يونانيان د روميانو په وسيله شاته وتمبول شول. او **روميان** د مسلمانانو له خوا په اومه ميلادي پېړۍ کې له ماتې سره مخامخ شول.

شمېره	د کورنۍ نوم	د واکمنۍ دوره
۱	لرغوني کورنۍ	۳۲۰۰ تر ۲۶۶۵ پخوا تر ميلاد
۲	د فرعونيانو لومړنۍ کورنۍ	۲۶۶۴ تر ۲۱۵۵ پخوا ترميلاد
۳	دفرعونيانو د لومړنۍ کورنۍ د واکمنۍ پای	۲۱۵۴ تر ۲۰۵۲ پخوا تر ميلاد
۴	د فرعونيانو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ۱۷۸۶ پخوا تر ميلاد
۵	دفرعونيانو دوهمې دورې پای ته رسېدل	۱۷۸۵ تر ۱۵۵۴ پخوا تر ميلاد
۶	د فرعونيانو دريم پېر	۱۵۵۴ تر ۱۰۷۵ پخوا تر ميلاد

مصری فرعون (توتنخامون)

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي، لومړۍ ډله دې د انځوريز لیک په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي. او دوهم گروپ دې د مصريانو د ودانيو د پرمختگ په اړه معلومات ټولگي ته وړاندې کړئ.

پوښتنې:

- د مصري انځوريز ليک په اړه څه پوهېږئ؟ وې ليکئ!
- د مصريانو د معمارۍ په اړه خپل معلومات وليکئ!
- د مصريانو د سوداگريزو اړيکو په اړه څه پوهېږې؟ ويې ليکئ!

د ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې په خپل کلي کورکې د مصريانو په اړه کيسې وپوښتي او خپل لاسته راوړي معلومات دې ټولگيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشئ د بین النهرین له پخواني تمدن سره آشنا شئ

د میخي لیک د بېلګې انځور

د اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافیایي حوزه چې د دوو سیندونو (**دجلې او فرات**) ترمنځ پرته ده، د **بین النهرین** په نوم یادیږي. تاریخ لیکونکي په دې باور دي چې د نړۍ ډېر پخوانی مدنیت په بین النهرین کې منځته راغلی دی. د دجلې او فرات سیندونو څنډې د تمدن د منځته راتلو او ودې ډېرې ښې زمینې درلودې. یو شمېر لرغون پوهان په دې باور دي چې د **نوح** (ع) د مهال توپان په همدې بین النهرین کې پېښ شوی دی.
د بین النهرین یو ډېر لرغوني ځای د (**تل حسونا**) په نوم یادیږي. دا لرغوني سیمه پنځه زره کاله پخوا تر میلاده یو لوی کلی و چې وګړو یې د غلو دانوکرلو سره اشنایي درلوده. هغوی د خلکو د ډېروالي له امله سویلي بین النهرین ته کډوال شول، هلته یې د نوي تمدن زمینه برابره کړه چې د **سومریانو د تمدن** په نوم یادیږي. د همدې تمدن وګړو د لومړي ځل لپاره یو ځانګړي لیک دود رامنځته کړ چې د میخي لیک په نوم یادیږي.
په بین النهرین کې یو بل مهم تاریخي سیاسي مرکز (**اشور**) و. په دې ځای کې ځواکمن پاچاهان منځته راغلل او ډېرې سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړني اشوري پاچا **لومړي سارګون** نومېده. نوموړي شاوخوا ۱۹۰۰ کاله پخوا تر میلاده د اور ښار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر اوومې میلادي پیړۍ پورې د بین النهرین په ببلا ببلو سیمو واکمنه وه. د اشور وروستني پاچا **اشور بناپال** نومېده چې زیاتې سیمې یې

په خپله واکمنۍ کې شاملې کړې. بناپال د اعلامیانو سره جګړه وکړه او په پای کې یې هغوی ته ماتې ورکړه. او د هغوی د واکمنۍ سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستې.

په بین النهرین کې بل تاریخي ښار **بابل** دی. د بابل واکمنانو د بین النهرین پر ټولو سیمو واکمني درلوده. تاریخ لیکونکو د بابلیانو د واکمنۍ دوران پر درو پړاونو وېشلی دی.

د لومړي پړاو ډېر مهم امپراتور **هامورابي** نومېده. هامورابي د خپلې واکمنۍ پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د همورابي قانون په نوم یادیږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند ټولو چارو ته پام شوی و. له مجازاتو نیولې تر کروندګرۍ او ګرځندویې چارو او مسافرتونو پورې ټول اړخونه یې تر سورې لاندې راوستي وو.

د بابلیانو دوهم پړاو د **کاسیانو** د قام د واکمنۍ مهال دی. کاسیانو د هامورابي واکمنۍ پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پر له پسې د بین النهرین پر سیمه واکمن وو. د بین النهرین لوی ښارونه او نورې سیمې یې هم تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې.

د **ایلام** ښار او سېدونکو له میلاده تریو ولسمې پېړۍ وړاندې دیوه ځواکمن برید په ترځ کې دکاسیانو واکمنۍ پای ته ورسوله.

د بابل دریمه پړاو هغه مهال پیل شوه چې کلدانیان واک ته ورسېدل. پوځي افسر نبیو لا نصر لومړنی کلداني واکمن و چې بابل یې شپږ پیړۍ وړاندې تر میلاده ونیو. ددې لړۍ وروستنی پاچا د **بخت نصر** په نوم یاد شوی چې د **یهودیه** سیمې یې تر خپل واک لاندې کړې. له بخت نصر وروسته د **کلدانیانو** واکمنۍ د هخامنشیانو په لاس له منځه ولاړه. تر هخامنشیانو وروسته د بین النهرین پر سیمو **ساسانیان** واکمن شو او ساسانیان بیا په اوومه میلادي پېړۍ کې د مسلمانانو په لاس له منځه ولاړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په درو برخو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دوهمه ډله دې د اشور په اړه او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

- بین النهرین چېرته موقعیت لري؟
- د اور په اړه څه معلومات لرئ وې وایئ.
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه د نوح (ع) د توپان په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

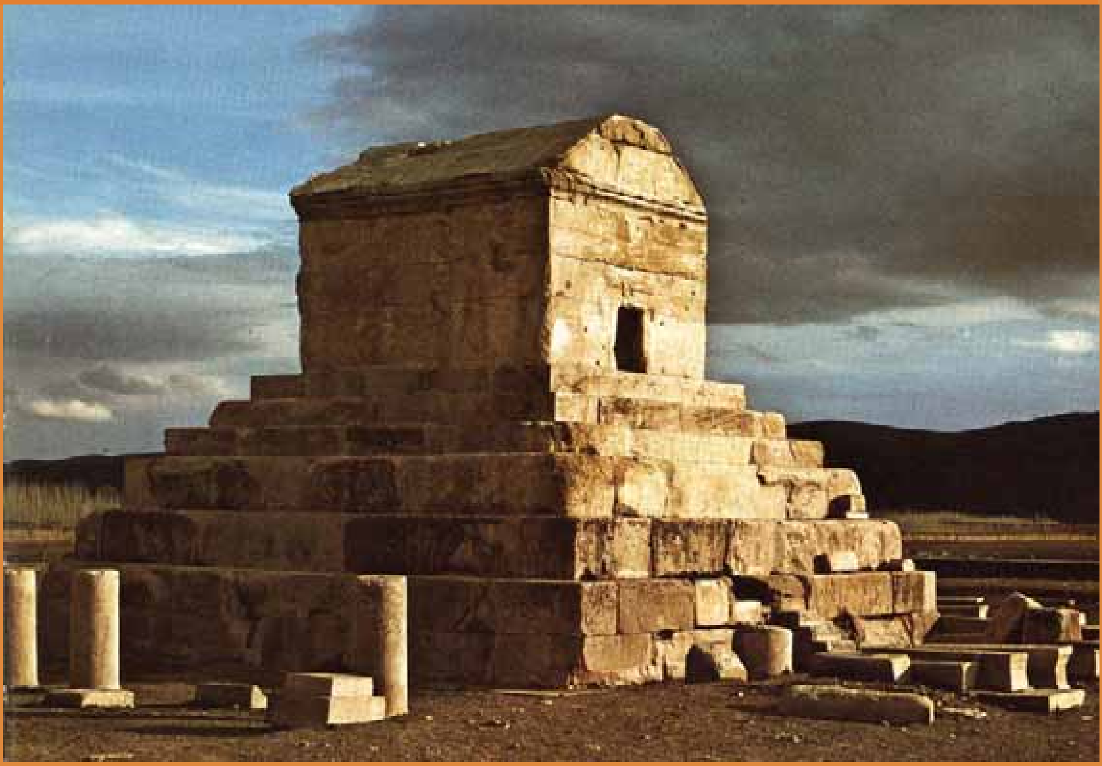

د کوروش مقبره

لکه څنګه چې د کډوالی په برخه کې یادونه وشوه، په بلخ کې د اریایانو شمېر زیات شو او په مهاجرت یې پیل وکړ، یو شمېر د شمالي هند پر لور، یو شمېر یې د اریانانو په دننه کې او څینو یې لویدیځ پلو ته په کډه کولو پیل وکړ، هغه اریایان چې لویدیځ لور ته کډه شول لومړی ایران، وروسته ترکیې او په پای کې اروپا ته ورسېدل. کوم شمېر چې په ایران کې مېشت شول د اریانا د تمدن د لړۍ پر دوام یې یو بل تمدن د فارس په نوم رامنځ ته کړ چې د هغه په اړه به لاندې ډول بحث کېږي:

سیالک، **جیروفت** او **شهر سوخته** د **ایران** نامتو لرغوني سیمې دي. د سیالک وګړو د خپلو ګاونډیو سیمو لکه د **افغانستان** د **منډیګک** اوسېدونکو او د **هند** د **موهنجودارو** او **هړپې** د خلکو سره او هم یې په لویدیځ کې د **دجلې** او **فرات** د سیندونو د شا او خوا اوسېدونکو سره اړیکې درلودې.

د ایران په لویدیځ کې تر میلاده لس پېړۍ وړاندې د ماد وګړو د پخواني پارس د لومړني دولت زمینه رامنځته کړه. د **هیرودت** په وینا (**دیاکو**) نومې شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. له هغه څخه وروسته درې پاچاهان له دې لړۍ نه واک ته ورسېدل. د مادانو واکمنۍ د **کوروش** په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راوپرزېده. د **مادانو** د دولت ختمېدل په ایران کې د **هخامنشیانو** د واکمنۍ پیل و. لوی کوروش له میلاد څخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د هخامنشیانو د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کوروش نه وروسته د هغه زوی (**کمبوجه**) واک ته ورسېد. وروسته له هغه د هخامنشیانو اته پاچاهان واکمنی ته ورسېدل. بالاخره د ۲۴۸- ۳۳۵ کال پخوا تر میلاده د هخامنشیانو وروستنی پاچا **دریم داریوش** د مقدوني **سکندر** د یرغل په ترځ کې ماتې وخوړه. او ورسره یو ځای د دې لړۍ واکمني هم پای ته ورسېده.
د سکندر له مړینې وروسته د **سلوکیدیانو** لړۍ واک ته ورسېده، چې د **رومیانو** له لوري راوپرځېده او له هغه وروسته رومیان د ایران پر یوې خوا او **اسکانیان** د ایران پر بلې خوا واکمن وو، چې دوه پېړۍ وړاندې تر میلاده د **ساسانیانو** له لوري له ماتې سره مخ شول.
ساسانیان په ایران کې تر اسلام وړاندې د امپراتوریو وروستنۍ لړۍ وه. د ساساني کورنۍ بنسټ اېښودونکي **بابکان** یاد شوي دي. ساسانیانو زردشتي مذهب درلود. تر بابک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بابکان په دریمه میلادي پیړۍ کې واک ته ورسېدل. اردشیر د خپلې واکمنۍ په دوران کې د سیمې په پراختیا کې ډېرې بریاوې لاس ته راوړې. د هغه ځای ناستي لومړی په خپلو منځونو او بیا دګاوندیو هېوادونو سره په جګړو بوخت وو.

د ساسانیانو یو مشهور پاچا **دویم شاپور** په شپاړس کلنۍ کې واک ته ورسېد. او اویا کاله یې واکمني وکړه دویم شاپور د ساسانیانو تر پیدایښت پخوا د پاچا په حیث منل شوی و. د ساسانیانو وروستنی پاچا **دریم یزدګرد** وچې د ده واکمني د مسلمانانو له خوا په ۶۴۱ میلادي کال کې پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه او دوهمه ډله دې د ساسانیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱- د سیالک د لرغونې سیمې او د ګاونډیو سیمو سره یې د اړیکو په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲- د هخامنشیانو د امپراتورۍ بنسټ اېښودونکي څوک و؟ د هغه په اړه خپل معلومات ولیکئ.
۳- د ایرانیانو د سلسلې وروستني امپراتوران په کوم نوم یادېدل او د هغې لړۍ د وروستني پاچا نوم واخلئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو نه د حضرت محمد مصطفی (ص) د لیکونو په اړه چې د هغې زمانې پاچاهانو ته یې لیکلي و وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ

دغه انځور د موهنجودار د ښار پاتې شوي ښيي.

تاریخ لیکونکو د **هند** لرغوني تمدن د **هړپه** او **موهنجودارو** څخه پیل کړی. دري زره کاله پخوا تر میلاده د هند په شمال لوېدیځ کې دیوه مدنیت بنسټ کېښودل شو چې په سیمه کې بې ساری یاد شوی دی. د هړپې وګړو د غنمو کرنه زده وه، فلزي وسایل یې جوړول. او د ښاروبو رمې او ګلې یې روزلې.

د لرغوني هند بل ښار موهنجودارو، و. دغه ښار هم د **سند** د سیند په څنډه اباد شوی و. ددغو وګړو پاتې شوي اثار په ډاګه کوي چې په سل ګونو زره خلکو په دې ښار کې ژوند کاوه. یو پوړیز او دوه پوړیز کورونه یې جوړول.

د نهرونو او کانالونو سیستم یې د کورونو په جوړولو کې په کار اچاوه څو د اوبو ویالې یې **هغسې** جوړې کړي وي چې صافې او پاکې اوبه له یوه مرکز څخه رابهیدلې. استوګنځایونه، ګدامونه او زېرمتون یې لرلې.

د هند تېر شوی لرغونی تاریخ د **ماها بهاراتا** او **رامایانا** پر سرچینو ولاړ دی. دغه تاریخي اسناد ډېر زبات د هغو سیمو نه بحث کوي چې د **همالیا** او **ګنګا** د سیند په سیمو پورې اړه لري. ددې سرچینو په بحثونو کې قبیلوي ژوند، تولنیز نظام او د غلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. ددې اسنادو څخه په ډاګه کیږي چې د هند تېر لرغوني تاریخ له دغو سیمو راپیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اریایان د لرغوني هند په ځمکه لومړني نوي راغلي خلک وو. د دې دورې ډېر زیات معلومات د ویدي سرودونو په منابعو کې شته. دهند ځمکې ته د اریایانو راتلل یو زرو پنځه سوه کاله پخوا تر میلاده ګڼل کېږي. هغوی په سر کې ځاروي ساتل، وروسته له کرنې او ځمکه والۍ سره اشنا شول. د اریایانو په خواکې نورو وګړو چې **دراویدیان** نومېدل هم ژوند کاوه. هغوی د هند ډېر بیوزله خلک وو. د اریایانو له راتګ څخه مخکې هندي ټولنې په ټولیزه توګه څلور ټولنیزې طبقې درلودې. چې د **کشتریه، برهمن، ویسپه** او **شودرا** په نامه یادېدې.

د هندي ټولنې د بودایي قانون بنسټ له میلاده شپږ پېړۍ دمخه د **ګوتاما** (**بودا**) په واسطه د هند په شمال کې کېښودل شو. هغه خلکو ته د عبادت، ټولنیزو قربانیو او اخلاقي او اقتصادي مسایلو په اړه لارښوونه کوله. د **موریایي** ځواکمن دولت له تاسیس نه وروسته د بودایي دین د پرمختګ لپاره زیاته زمینه برابر ه شوه.

د موریاني امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی **چندرا ګوپتا** له میلاده ۳۲۲ کاله وړاندې د ناندا د کورنۍ څخه واک ترلاسه کړ. د **ګوپتانیانو** نومیالی امپراتور د **اشوکا**[٤] په نوم یادېده چې د بودایي دین پیرو و. ده د بودایي دین په پراختیا کې ډېر زیار ویست.

دګوپتانیانو امپراتورۍ په لومړۍ میلادي پېړۍ کې دکوشانیانو تر یرغلونو لاندې راغله او مخ په زوال شوه. وروسته له هغه دګوپتانیانو سیمه ییزو واکمنیو **خپل حاکمیت** ته په بېلا بېلو سیمو کې دوام ورکړ. تر هغه پورې چې په ۵۰۰ میلادي کال کې هندي قومونو له شمال لوېدیځ نه یرغل راوړ او د ګوپتانیانو ټول سیمه ییز حکومتونه یې راوپرزول او بله لړۍ د (**هارشا**) په نوم واکمنۍ ته ورسېده. په هندکې شاوخوا تر ۶۰۰ میلادي کال پورې درې دولتونو واکمني درلوده. چې له هغې ډلې څخه یو هم **راجپوتان** و چې د هند په شمال کې یې واک چلېده. هند د دې لړۍ د واکمنۍ په دوران کې د مسلمانانو د پرله پسې یرغلونو لاندې راغی. د هغوی یرغلونو تر هغه پورې دوام وکړ، چې په لسمې میلادي پېړۍ کې د **غزنویانو** او **غوریانو** تر مشرتابه لاندې خپلواک اسلامي دولتونه پر هند واکمن شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د هند د پخواني لرغوني مدنیت په اړه او دوهمه ډله دې د موریایانو په اړه لازم معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. کومې لرغونې سیمې د هند د لومړنیو مدنیتونو استازیتوب کوي، معرفي یې کړئ؟
۲. په لرغوني هند کې څو ټولنیزې طبقې موجودې وې؟ نومونه یې واخلئ.
۳. دګوپتانیانو مشهور امپراتور چې بودایي دین ته یې عقیده لرله څه نومیده؟ په لنډه ډول په موضوع باندې رڼا واچوئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د هند او د هند د تاریخ په اړه د شاوخوا پوهانو او مشرانو نه پوښتنه وکړي او راټول شوي معلومات دې په لنډه توګه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

آیا د چین د لرغوني مدنیت نه خبر یاست؟

تر تاریخ وړاندې دورې د چیني مجسمو انځور

د شلمې پېړۍ تر پیله پورې د چین د پخوانیو انسانانو د ژوندانه په اړه څېړنې نه وې پیل شوې. د چین وګړو باور درلود چې که څوک په تاریخي او لرغونو سیمو کې د سپړنو کار وکړي، هغه به په هغې ناروغۍ اخته شي چې له امله یې دا پخواني کسان مړه شوي، نو ځکه یې د څېړنو او سپړنو چارو ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پیړۍ په سر کې په چین کې د ځینو لرغونو سیمو سروې پیل شوه چې په پایله کې د تاریخي او له تاریخه وړاندې دورو ډېر اثار په لاس راغلل.

د **جاوکوتیان** په سمځو کې د چیني انسانانو نمونې په لاس راغلې دي. دغه لرغوني سیمې د **پکن** ښار ته څېرمه پرتې دي. د لرغون پوهانو په باور چیني انسانانو شاوخوا پنځه ویشت زره کاله پخوا د همدې پکن په سیمو کې ژوند کاوه.

د چین په نورو لرغونو سیمو کې د **یانګ شاي** په نامه د انساني کلتور بېلګې کشف شوې چې د هغه تاریخ له میلاده څلور زره کاله پخوا ته رسیږي.

د چین د خلکو لومړنۍ امپراتورۍ د **شانګانو** په نامه یاده شوې چې دې لړۍ له میلاده اولس پېړۍ

وړاندې بیا تر لسمې پېړۍ پورې د چین پر لوی هیواد واکمني درلوده. په چین کې د ستورو د پېژندګلوۍ لومړنۍ نښې د شانګانو په دورې پورې اړه لري. سربېره پر دې یې د شپو او ورځو، د میاشتو د وېش سیستم هم کارولی دی.

د چین د تاریخ یوه بله پخوانۍ مهمه کورنۍ د **چوکورنۍ** وه. له دولسمې پېړۍ څخه وروسته د شانګانو دولت مخ په ړنګېدو شو. او د چو کورنۍ د پیدایښت زمینه برابره شوه. د چو قبیلې مشر د (**اوډانګ**) په نوم تر میلاد وړاندې لسمې پیړۍ کې د شانګانو دولت ته ماتې ورکړه.

د چو کورنۍ د امپراتورۍ په پراختیا کې ډېر زیار وویست. د خپلې شاوخوا سیمه ییزو حکومتونو ډېرې سیمې یې ونیولې تر اومې پیړۍ پخوا تر میلاده د هغوی واکمنۍ دوام درلود. د چو کورنۍ په وروستني دوران کې د هغوی تر واکمنۍ لاندې ځمکو کې تر یو زر زیات سیمه ییز حکومتونه جوړ شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنګېدل. په دې ترتیب د چو کورنۍ اولادونو د میلاد دمخه تر دوهمې پېړۍ پورې د چین په بېلا بېلو سیمو کې واکمني درلوده. د چو کورنۍ د واکمنۍ څخه وروسته د **تسه این** کورنۍ ته د واکمنۍ زمینه برابره شوه. هغوی د میلاده وړاندې د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پورې د چو د امپراتورۍ په زباتو سیمو واکمني ترلاسه کړه.

د (**هوان یې**) په نامه ددې لړۍ لومړني پاچا واک ترلاسه کړ. او نوي قوانین یې خپاره کړل. **هغه** چین په شپږ دېرش ولایتونو ووېشه. پخوانې القاب یې له منځه یوړل. چیني ټولنه یې پر دوو برخو ووېشله چې د **خواصو** او **عوامو** د طبقو په نامه یادېدلې. د پخوانیو او وروستیو **هانانو**کورنۍ د **تسه این** پر پاتې شوې امپراتورۍ تر ۲۲۰ میلادي کال پورې واکمني وکړه چې د چین په تاریخ کې د منځنیو پېړیو د دورې پیل پېژندل شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په چین کې د ډېر پخواني انسان په اړه معلومات ورکړي او دوهمه ډله دې د چین د پخواني تاریخ د درې مهمو کورنیو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. ولې په چین کې لرغوني ځېرني وروسته پیل شوې؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.
۲. د چین تر ټولو پخوانیو انسانانو چیرې ژوندکاوه؟
۳. د چین په پخواني تاریخ کې درې مهمې کورنۍ په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د چین او چیني توکو په اړه د خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګي کې و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې پخواني یوناني تمدن څنګه پیل شو ؟

د لرغوني یونان یوه آبده

یوناني تاریخ لیکونکي توسیدیدس چې څلور پېړۍ پخوا تر میلاده یې ژوند کاوه باور درلود چې د پخوانیو کلیو او ښارونو پاتې شونې د هغو مخکنیو قومونو چې پخوا یې ژوند کاوه، د کارونو زیږنده دي، چې د خلکو ډېرې فولکلوریکي کیسې داستانونه او بحثونه په هغو پورې اړه لري. په نولسمې پېړۍ کې څېړنې او تحقیقات د پخوانیو یوناني خلکو او د مدیترانې د څنډو د وګړو په اړه د داستانونو او څېړنو له مخې پیل شوي دي.

د (میسني) دوران د یوناني تمدن او پخواني کرت ځلانده تاریخ دی. دغه تمدن پخوا تر میلاده په شپاړسمې پیړۍ کې پیل شو او تر لسمې پېړۍ پورې یې دوام درلود. دغه تمدن د اخه یې تېر پورې اړه درلوده چې د (پلیپونیز) وګړو سره ونښتل او ډېرې سیمې یې ونیولې. هغوی بزګران وو. غنم، اوربشې او جوار یې کرل او د برونزو د وسایلو نه یې ګټه اخیستله. د ښارونو د دفاع لپاره به یې جګ دېوالونه جوړول. دا دوران له میلاده دمخه په لسمې پیړۍ کې د (دوریانو) د یرغل په پایله کې پای ته ورسېد.

دوریان لس پېړۍ پخوا تر میلاده پر لرغوني یونان هم واکمن شول. ځیني مؤرخین دغه دوره د اوسپنې د دورې پیل هم بولي. سره له دې چې دوریانو دکلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (الیاد او ادیسه) په نوم یادېږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. ړوند یوناني شاعر (هومر) دا حماسي داستانونه تنظیم کړي وو. دغو داستانونو له دولسمې نه تر اتمې پېړۍ پخوا تر میلاده زیاتې پېښې بیان کړي دي. د دوریانو د واکمنۍ سره جوخت په یونان کې د **اسپارتانو** د دولت بنسټ کېښودل شو. د لرغوني یونان د تمدن یوه ښکاره ځانګړتیا د ډېرو خدای ګوټو شتون و. چې د یوناني کیسو له لارې یې شهرت موندلی و.

په یونان کې د پراختیا غوښتني خوځښتونه له میلاد دمخه له شپږمې او پنځمې پېړۍ سره مصادف و. د **هلني** مهاجرینو د مهم مرکز بنسټ د شپږمې پېړۍ په اوله نیمایي کې د تورې سمندرګي په شمال کې کېښودل شو.

د پنځمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د **پارسیانو** او **یونانیانو** ترمنځ یو په بل پسې جګړې ونښتې. دغو جګړو تر ډېرې مودې دوام درلود. تر هغې پورې چې **مقدوني سکندر** له (۳۳۶ تر ۳۲۳ پخوا تر میلاده) پر **هخامنشیانو** بری وموند او لویه امپراتوري یې منځته راوړه. وروسته له سکندر یوناني امپراتورۍ تجزیه شوه.

د یوناني امپراتورۍ د تجزیې پر مهال د رومي امپراتورۍ غوړېدو او پراختیا ته زمینه برابره شوه چې تفصیل به یې د روم مدنیت تر سرلیک لاندې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د توسیدیدس د نظریاتو په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بیان کړي.

پوښتنې:

۱- توسیدیدس څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲- میسینیانو څه ډول تمدن درلود؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳- د دوریانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

هر یو زده کوونکی دې د سکندر د امپراتورۍ نقشه د خپلو معلوماتو پر بنسټ په خپلې کتابچې کې انځور او په ټولګي کې دې نورو ته وښایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا اوریدلي مو دي چې دپخواني روم امپراتورانو ته يې داروپا حکمرو آيان ویل؟

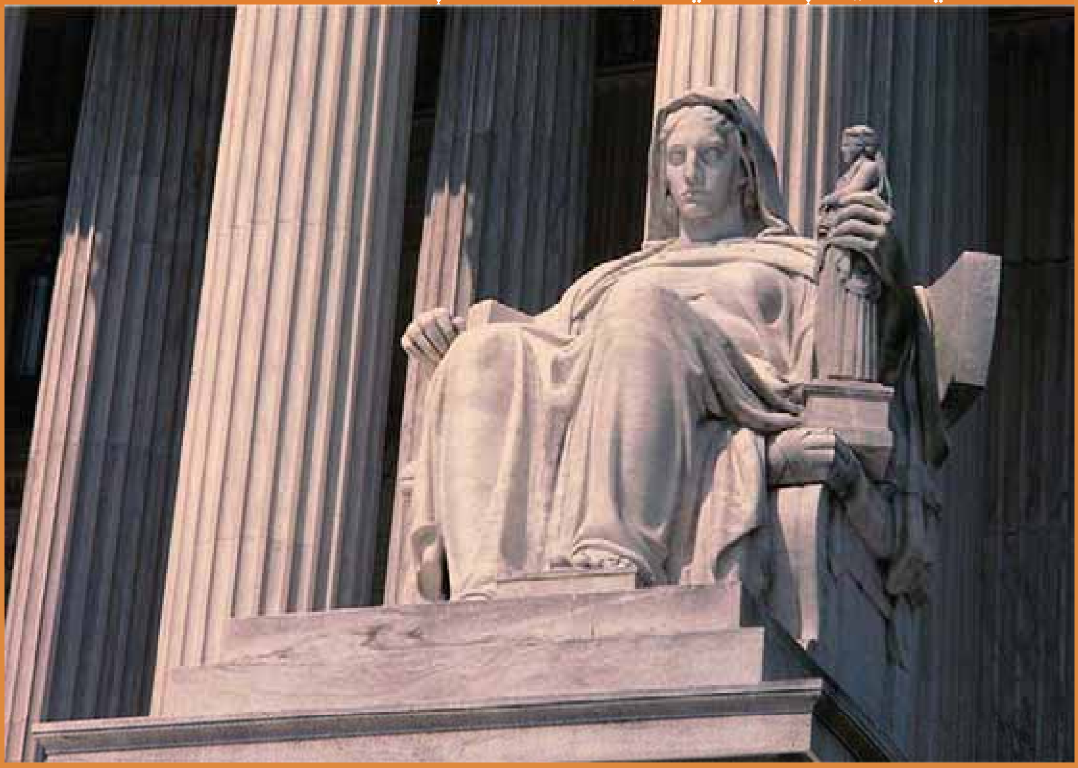

د لرغوني روم یوه مجسمه

په تېر درس کې مو ولوستل چې د یوناني امپراتورۍ تر پرزېدلو وروسته د روم امپراتورۍ د پراختیا لپاره زمینه برابره شوه.

لس پېړۍ وړاندې تر میلاده د **روم** د ښار او خوا یو شمېر مېشت قومونه سره یو شول چې د **لاتینیانو** په نوم يې شهرت وموند. دغو وګړو په وروستیو کې د **اتروسکایانو** سره یوځای شاهي نظام رامنځته کړ چې له میلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پورې يې دوام وکړ. همدې قومونو ۲۶۵ کاله پخوا تر میلاد په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښود، چې د واک درې څانګې يې درلودې:

۱- مشرانو مجلس.
۲- سنتوري یا سل کسیزه شورا.
۳- قبایلي جرګه.

رومیانو تر میلاد ۱۴۹ کاله پخوا یو ځل بیا د **یونان** پر مرکزي سیمو یرغل وکړ او د یونان **مقدوني** ښارونه يې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست او د خپلې امپراتورۍ د پراختیا لپاره له میلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د یونان له کرښو تېر شول او اوسنی ترکیه يې ونیوله. رومیانو د لوېدیځ پر لور هم پرمختګ درلود. په همغه کال يې **هسپانیا** هم په خپلې واکمنۍ کې شامله کړه. وروسته له هغه رومي امپراتوران د څواک لوړو پوړیو ته ورسېدل.

نږدې دوه سوه کاله کې د روم د امپراتورۍ په سیاسي او ټولنیز وضعیت کې ډېرې پېښې وشوې، بېلا بېل امپراتوران یو په بل پسې واک ته ورسېدل، چې د ټولو مشهورو امپراتورانو نومونه په جدول کې لوستلای شئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

	د واکمنۍ کلونه	د هغې دورې ځانګړتیاوې
سناتور سولا	له ۷۹ نه تر ۸۸ پخوا تر میلاده	جنګي دیکتاتور او امپراتور و، چې یوشمېر پاتریسانان یې ووژل.
درې کسیزه حکومت (سزار، پمپی او تراسوس)	له ۴۹ نه تر ۶۰ پخوا تر میلاده	د خبرو اترو په پایله کې دغې درې کسیزې ډلې ګډ حکومت جوړ کړ. چې د (تریوم ویرات) په نوم یادېده په دې موده کې سزار یوه مشهوره نجلۍ د کلوپاترا په نامه د مصر پر تخت کېنبنوله.
دوهم درې کسیزه حکومت (مارک، انتوان او اکتایوس)	له ۴۳ پخوا تر میلاده تر ۲۷ پخوا تر میلاده	دغو درې واړو د سزار تر وژلو وروسته د دوو تنو پاتریسانو په وسیله واک په لاس کې ونیو.
مقدس امپراتور یا اکتایوس	له ۲۷ پخوا تر میلاده تر ۱۴ میلادي کاله پورې	د روم ځواکمن امپراتور شمېرل کېده. د هغه په زمانه کې د ایتالیا شاهي نوم په امپراتورۍ بدل شو. هغه ته یې د اګوست سزار لقب هم ورکړی و.
ژولن امپراتوران (تیبریوس، کالی کولا، کلودیوس او نرن حکومت)	له ۱۴ میلادي نه تر ۹۴ میلادي کاله پورې	دغه ځلور واړه واکمنان د ژول سزار د کورنۍ څخه وو. چې د روم د امپراتورۍ په پراختیا کې یې لوی لاس درلود.
نیکوکاره امپراتوران (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس او رولیوس)	د ۹۶ میلادي کال نه تر ۱۳۸ میلادي کاله پورې	د روم امپراتوران په دې موده کې د خپلې واکمنۍ لوړ پړاو ته رسېدلي وو.

د روم وروستني امپراتور **مارکوس** او **رلوس** و. چې له ۱۶۱ تر ۱۸۰ میلادي کال پورې د روم بشپړ واکمن و. وروسته د **کامودیوس** په نوم یو تن واک ته ورسید. کامودیوس فاسد او ناپوه سړی و. د ده د واکمنۍ په دوران کې د روم د امپراتورۍ د راپرزېدلو زمینه برابره شوه.

له ۲۳۵ میلادي کال نه تر ۲۸۴ میلادي کاله پورې شل تنه رومي شاهان واک ته ورسېدل. ترڅو چې د روم امپراتوري په ۳۹۵ میلادي کال کې پر دوو برخو ووېشل شوه چې د ختیځ او لوېدیځ روم په نامه یاد شوي. چې په نورو بحثونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د لومړني جمهوریت په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د روم د وروستني امپراتور په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱. لومړنی رومي جمهوریت د کومو واکمنو مراجعو په وسیله اداره کېده؟ نوم یې واخلئ.

۲. رومیانو مقدونیه په کوم کال کې ونیوله؟

۳. د روم وروستنی واکمن امپراتور څوک و؟ خپل معلومات د هغه په اړه ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنسټ د روم د امپراتورۍ نقشه په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې نورو ته وښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

- ایا پوهېږئ چې د اسلام مبارک دین د مخه د عربستان وضع څنګه وه؟
- د لوی ښښتن د استازي حضرت محمد مصطفي (ص) له ژوند سره زیات اشنا شئ.
- ایا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او سوبو په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت دوران څرنګه تېر شو ؟
- ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ ؟
- ایا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولېږدول شو ؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندې پوهیږي؛ د اسلام د ستر نبي حضرت محمد مصطفي (ص) ژوند لیک لولي او زده کوي یې؛ همدارنګه د اسلام د مبارک دین د پیل دکلونو پر مهال له ټولنیزو سمونونو او غزاګانو سره اشنایي پیدا کوي؛ د راشدینو خلفاوو له دوران سره اشنا کیږي؛ د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د دوران له پېښو خبرېږي؛ د اسلام د دویم خلیفه حضرت عمر فاروق (رض) د زماني پېښې او جریانات زده کوي؛ د حضرت عثمان (رض) د مهال له پېښو سره اشنا کیږي؛ سربېره پر دې د حضرت علی کرم الله وجهه د زماني له پېښو خبرېږي.

همدا راز اموي کورنی ته د واک د لېږد له څرنګوالي او د هغې دورې د مهمو خلفاوو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امویانو پر ضد د وګړنیزو پاڅونونو او د هغوی له راپرځېدو سره اشنا کېږي. سربېره پردې د عباسیانو د دورې د مشهورو خلفاوو له پرمختیا او ځوړتیا سره اشنایي پیدا کوي.

ایا پوهېږئ چې د عربستان اوضاع د اسلام له مبارک دین څخه وړاندې څرنګه وه؟

د اسلام مبارک دین څخه وړاندې د اعرابو د مذهبي دودونو یو انځور

د اسلام د مبارک دین له راڅرګندېدو دمخه د **عربستان** وګړو او د نړۍ د ډېرو هېوادونو وګړو پر شرک او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندې به په عربستان کې هرې قبیلې ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه. او العیاذ بالله هغه به یې خپل خدای ګاڼه. په خپلو عقیدو کې به یې موهوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په ټولیز ډول یې د بې باورۍ او بې عدالتۍ په حالت او د جهل او ناپوهۍ په چاپېریال کې ژوند کاوه.

پر یو بل یې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مړینو سره یې غیر انساني چلند درلود. ښځې یې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وې. یوشمېر کورنیو به نوې زېږېدلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بډایو کسانو ترمنځ اخلاقي فساد دود و. جوارۍ (قمار) او شراب څښل د اشرافو د زامنو ورځنۍ عادت شوي و. دوی د مال او شتو د لاس ته راوړلو لپاره هر ډول غیرانساني او غیراخلاقي عمل ترسره کاوه. قوانین یوازې او یوازې د زورواکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زوروړو به قوانین رامنځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول او هغه به یې د مظلومو او بېوزلو خلکو پر ضد کارول.

د قبایلو د مشرانو ترمنځ لاسلیک شوي تړونونه د هغې زمانې دودیز قوانین و. د قبایلو غړي مصؤن او خوندي و، او د لاسلیک شویو تړونونو پر بنسټ یې خپل حقونه ترلاسه کول. د قبایلو د غړو ترمنځ درنښت او ارزښت هم د تړونونو پر بنسټ و. هغو کسانو چې د قبیلې غړیتوب یې نه درلود له ټولو حقونو او امتیازاتو بې برخي و. ددې ډول خلکو پر مالونو او حقونو باندې تېري جایز ګڼل کېده.

ددغو ټولو اخلاقي، ټولنیزو انحرافاتو، ناپوهیو، ظلمونو او نابرابریو د له منځه وړلو لپاره د اسلام مبارک دین د لوی څښتن (ج) له لوري د **نبي کریم حضرت محمد مصطفی (ص)** په واسطه د ځمکې د مخ ټولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد (ص) خلک د لوی څښتن د وحدانیت د منلو په لور راوبلل. شرک او په خپل لاس د جوړو شوو بتانو عبادت یې منع کړ او د مسلمانانو ترمنځ یې ټولنیز باور، عدالت، برابري او وروروري منځته راوړه.

د نجونو ژوندي ښخول او د هغوی پر انساني او ټولنیزو حقونو باندې تېری یې منع کړ. له مړیانو سره کړو وړو ته یې د هغوی په ګټه بدلون ورکړ. په عمومي توګه ویلای شو چې د اسلام مبارک دین یو الهي بشپړ دین دی، چې د لوی څښتن له لوري د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو د اصلاح او روښانولو لپاره له حضرت محمد مصطفی (ص) لخوا ابلاغ شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په عربستان کې د جهالت او ناپوهۍ د دوران په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې هغه تغیرات او سمونونه شرح کړي چې د اسلام د مبارک دین له څرګندېدو وروسته منځته راغلل.

پوښتنې:

- په عربستان کې له اسلامه وړاندې هرې قبیلې ځانته ...... جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه.
- د اسلام مبارک دین خلک .... ته رابلل.
- اسلام د الله پاک یو بشپړ .... دی.

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه وپوښتي چې د اسلام مبارک دین تر نازلېدو راوروسته د انسانانو په ژوندکې کوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دې ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام دستر پیغمبر حضرت محمد (ص) له مبارک ژوند سره بنه آشنا شئ (له ۵۷۱ نه تر ۶۳۴ زېږیز (میلادي) کال پورې)

په مدینې منورې کې د نبوي جومات یو انځور

د بشري ټولنې ستر لارښود **حضرت محمد مصطفیٰ** (ص) د **عبدالله** زوی د **عبدالمطلب** لمسی و. په **۵۷۱** زکال کې یې نړۍ په خپل ولادت سره منوره کړه. د ده مبارکه مور **بي بي امنه** او رضاعي مور یې **بي بي حلیمه** (رض) نومېده.

د حضرت نبي کریم (ص) پلار ده له تولد څخه دمخه وفات شوی دی، په شپږ کلنۍ کې یې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې یې نیکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته دده پالنه د ده د تره ابو طالب په غاړه شوه.

حضرت نبي کریم (ص) په پنځه ویشت کلنۍ کې له **بي بي خدیجې** (رض) سره، چې یوه پتمنه او عزتمنه میرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې دا لومړنۍ میرمن وه چې ایمان یې راوړ او د اسلام په مبارک دین مشرفه شوه.

د حضرت رسول اکرم (ص) د کابو ټولو اولادونو مور همدا بي بي خدیجه (رض) وه. یوازې **حضرت ابراهیم** د نبي کریم (ص) هغه زوی و چې مور یې **بي بي ماریه قبطیه** (رض) نومېده.

د حضرت محمد مصطفي (ص) په ژوندکې په پیغمبرۍ باندې تر بعثت دمخه ډېرې مهمې پېښې وشوې چې له امله یې د هغه حضرت محمد (ص) لوړ شخصیت د مکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لوړ شو.

د حضرت نبي کریم (ص) رښتینولي او امین توب د دوی په شریفانه ژوند کې ددې لامل وگرځید چې حضرت بي بي خدیجه (رض) یې د خپلو سوداگریزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې

شریفې په دېوال کې د **حجرالاسود** د ډبرې بېرته اېښودل او ځای په ځای کول هغه بله پېښه ده چې حضرت رسول کریم (ص) ته یې د یوه ډېر مدبر شخصیت په توګه شهرت ورکړ.

د حجرالاسود د ډبرې د بیا ځای په ځای کولو په اړوند د عربو دوه قومونه یو له بل سره لوی شخړې ته سره نږدې شوي و. خو حضرت رسول اکرم (ص) په خپلې ځانګړې پوهې او خاص تدبیر سره دغه لانجه حل کړه. د حجرالاسود ډبره یې په یوه ستر ځادر کې کېښوده او د ښکېلو قومونو مشرانو ته یې لارښوونه وکړه چې هغه له څلورو خواو و (پیڅکو) څخه ونیسي او له ځایه یې او چته کړي بیا په خپله حضرت نبي کریم (ص) دغه مبارکه ډبره له ځادر څخه را واخیسته او د دېوال په ټاکلي ځای کې یې کېښوده چې په دې توګه د دوو لویو قومونو ترمنځ د لويې لانجې مخنیوی وشو.

د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) سپېڅلې شجره

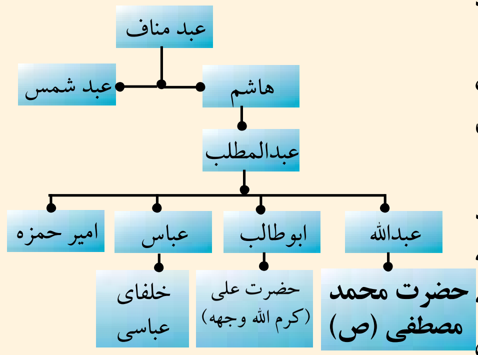

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) څلویښت کلن و چې په نبوت مبعوث شو دغه ستر امانت د لوی څښتن له لوري د **حضرت جبرائیل امین** (ع) په وسیله دوی ته ورسول شو.

حضرت محمد مصطفي (ص) د اسلام مبارک دین ته د بلنې په لومړیو کلونو کې زیاتې ستونزې وګاللې. خو له دې ټولو سره سره یې پرته له ځنډه د اسلام مبارک دین په خپربدو کې پرله پسې زیار ویست. د نارینه وو له ډلې څخه **حضرت ابو بکر صدیق** (رض) او د ځوانانو له ډلې **حضرت علي کرم الله وجهه** لومړني اشخاص وو چې د اسلام په مبارک دین مشرف شول.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۲۱- ۶۲۲ زکال کې له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ چې بیا همدغه هجرت د اسلامي نړۍ د تاریخ پیل وګرځېده.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۳ کلنۍ کې هغه مهال چې له **حجة الوداع** څخه راستون شو له لږې مودې وروسته یې له دې فاني نړۍ رحلت وکړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و ویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت محمد (ص) د شجرې او کورنۍ په اړه او دویمه ډله دې د اسلامي نړۍ د لومړنیو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

- حضرت جبرائیل (ع) د خدای (ج) له لوري حضرت محمد (ص) ته څه پیغام راوړ؟
- حضرت محمد (ص) څو کلن و چې په پیغمبرۍ مبعوث شو؟
- د حضرت محمد (ص) د شجرې په اړه څه معلومات لرئ ويې لیکئ؟

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له ملا امام څخه د حضرت محمد (ص) د ژوند او اخلاقي ښېګڼو په اړه معلومات تر لاسه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د اسلام د صدر د غزاګانو او فتوحاتو په اړه معلومات لرئ؟

د غزاګانو یو رسم شوی انځور

د لوی څښتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د پرله پسې بلنې له امله د مکې معظمې او مدينې منورې ډېر شمېر وګړي د اسلام په مبارک دين مشرف شول د اسلام مبارک دين له يوې ورځې څخه بلې ته پياوړی کېده.

مشرکينو هڅه کوله چې د اسلام د دين د پرمختګ مخنيوی وکړي. ډول ډول خنډونه يې رامنځته کول. له مسلمانانو سره يې اړيکې پرې کړې. د مسلمينو کورونه يې محاصره کړل او هم به يې مسلمانان په يوازې او ډله ييزه توګه ځورول. د دغه ډول بنديزونو او ګواښونو سره سره بيا هم خلکو له يوې ورځې نه بلې ته اسلام ته مخه کوله. مسلمانان دومره زيات شول چې نور يې د ځانه دفاع کولای شوای او هم يې دا توان وموند چې د مشرکينو د تېري د مخنيوي په منظور د غزاګانو ډګر ته ودانګي. يو شمېر غزاګانې پېښې شوې چې په لنډه توګه يې د خو يادونه کوو.

د بدر غزوه:

د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ لومړنۍ غزا د بدر په نامه ياده شوې ده. دا غزا د هجرت په دويم کال مدينې ته نږدې د بدر په سيمې کې پېښه شوه چې مسلمانان پر مشرکينو بريالي شول. دا د جګړې په ډګر کې د مسلمانانو په ګټه لومړنۍ سوبه او فتح شمېرل کېږي. که څه هم په دې جګړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکينو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسېده او يوه نابرابره جګړه وه، خو د لوی څښتن (ج) په مرسته مسلمانان بريالي شول.

د احد غزا:

د احد غزا د مسلمانانو يوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په دريم هجري کال کې پېښه شوې، چې له امله يې د مکې مشرکينو ته ډېره مرګ ژوبله اوښتې وه. بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله (ص) په ژوندکې پېښه شوې ده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خندق په نامه یادېږي. په دې غزا کې مشرکینو په یرغلونو پیل وکړ. خو هېڅ ډول بریالیتوب یې ترلاسه نه کړ. دغه غزا په اووم هجري کال کې واقع شوه.

د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ یوه بله مهمه غزا د **موته غزا** وه چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. په دې غزا کې حضرت **خالد بن ولید** (رض) ډېر ارزښتمن رول ولوباوه.

د مکې معظمې فتح:

د مسلمانانو یوه ډېره ستره بریا همدا د **مکې معظمې فتح** وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکینو برلاسي و. ځکه نو مشرکینو د ډار احساس کاوه. په دې وخت کې حضرت **محمد مصطفیٰ** (ص) وویل: هرڅوک چې په کور کې وي او ور یې تړلی وي په امان کې دی. هرڅوک چې **مسجد الحرام** ته پناه یوسي په امان کې به وي او هرچا چې د **ابوسفیان** (رض) کور ته پناه یوړه په امان کې به پاتې شي. په دې ډول مسلمانان بې له کوم جنګ څخه د مکې معظمې سیمې ته ورننه شول او لویه سوبه یې په نصیب شوه.

د حُنین غزا:

دا غزا د مسلمانانو له ډېرو سترو غزاګانو څخه ګڼل کېږي. په دې غزا کې د مسلمانانو له لوري دولس زرو تنو ګډون کړی و، په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډېره وه. د لوی څښتن (ج) د مرستې په برکت مشرکین په دې غزا کې هم له سختې ماتې سره مخامخ او مسلمانان بریالي شول.

د **حجة الوداع** پر مهال حضرت محمد مصطفیٰ(ص) مسلمانانو ته د حج شرایط او مراسم ورزده کړل او د جاهلیت د زمانې ټول کړه وړه او ترونونه یې لغو او منع اعلان کړل. د مسلمانانو د یوشمېر غزاګانو او بریالیتوبونو له امله د مسلمانانو په ټولنیز او سیاسي ژوند کې مناسب او وړ شرایط منځته راغله.

د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه د مخه د اسلام د مبارک دین نفوذ د مکې، مدینې او د عربي ټولنې په سیمو او ښارونو کې خپور شو. او د **جزیرة العرب** یو والي یې رامنځته کړ. دغو بریالیتوبونو د نړۍ په کچه د یوه پیاوړي او ځواکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنسټ کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکینو د ناوړه کړو وړو په اړه معلومات وړاندې کړي او دویمه ډله دې د مسلمانانو د غزاګانو په باره کې خپل معلومات و وایي.

پوښتنې:

۱- تاسو و وایاست چې د اسلام مبارک دین د خپرېدلو په پیل کې دکفارو او مشرکینو کړه وړه د مسلمانانو په وړاندې څنګه وو؟

۲- دمسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا.........نومېده.

۳- دمشرکینو په وړاندې دمسلمانانو دڅو غزاګانو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې دخپلې سیمې دجوماتو له ملا امامه څخه د غزاګانو په اړه پوښتنې وکړي او بیا دې خپل دغه معلومات په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟

د ثور سموڅه
هغه ځای چې حضرت محمد(ص) او حضرت ابوبکرصدیق (رض) د مشرکینو څخه پناه وروړې وه.

د **حضرت ابوبکر صدیق** (رض) نوم عبدالله و. حضرت رسول اکرم (ص) هغه ته د **صدیق** لقب غوره کړ. د جاهلت په دورې کې یې نوم **عبدالکعبه** و. له **عام الفیل** نه دوه کاله وروسته په **مکه** کې نړۍ ته راغی. د ده شجره په شپږم نیکه کې حضرت نبي کریم (ص) ته رسیږي. د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه وروسته دکډوالو او کوربنو (**مهاجرو او انصارو**) د یوې پراخې او عامې غونډې له لارې د اسلامي خلافت مقام د لومړني خلیفه په توګه غوره شو. دی د **راشدینو خلفاوو** له ډلې څخه لومړنی خلیفه و چې له یو ولسم نه تر دیارلسم هجري کاله پورې د خلیفه په توګه د مسلمانانو په چوپړ کې و. حضرت ابوبکر صدیق (رض) له غوره کېدو وروسته په خپلې لومړنۍ وینا کې چې د مسلمانانو غونډې ته یې وکړه وویل: ((اې خلکو! تاسو چې زه د خلیفه په توګه غوره کړم. زه له تاسو نه څه ځانګړې لوړتیا نلرم. که ما ښه کارونه کول له ما سره ملتیا وکړئ او که بد کارونه مې کول منع مې کړئ. ستاسو څواکمن زما په وړاندې ضعیف او ستاسو ضعیف ماته پیاوړی دی. په هر قوم کې چې ناوړه کارونه دود شي په بلاګانو اخته کېږي.))
حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خپل امارت په دوه کلنې دورې کې د ځینو قامونو د **ارتداد** مخه ونیوله. په دې مهال کې ځینو مرتدینو د نبوت دعوا وکړه. چې له دې ډلې کولای شو د **مسیلمه کذاب** نوم واخلو.
کذاب مسیلمه د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له خوا ووژل شو. او دده منونکي بېرته د اسلام مبارک

دین ته راوګرځېدل.

حضرت ابوبکر صدیق (رض) مرتدانو ته په دې ډکو کې پیام واستاوه:((د ښېښونکي او مهربان لوی څښتن په نامه!

د لوی څښتن او د هغه د ستر استازي د خلیفه له لوري د ابوبکر پیغام هر چا ته خاص دي، که عام مسلمین دي، که مرتدین. درود دې وي پر هغه چا چې د هدایت په لاره روان دی او له هدایته وروسته یې تیارې او ړندو لارو ته مخه نه ده کړې. زه واحد څښتن تعالی (ج) ستایم. او وایم چې له هغه نه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد (ص) د هغه بنده او استازی دی. په هغه څه چې راوړې یې دي او نازل شویدي ایمان لرم او هرڅوک چې له منلو یې ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وړاندې یې جهاد کوم.)) او ددې پیام په یوې برخې کې راغلي دي چې: (امابعد لوی څښتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد (ص) د خلکو د اصلاح لپاره واستاوه. چې ډاروونکی او زېرې ورکوونکی وی. د الله پاک په اراده او غوښتنې سره خلک د هغه لور ته راوبولي او ټول انسانان له الله جل جلاله څخه وویروي لوی څښتن (ج) د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کریم (ص) بلنه یې ومنله. او حضرت نبي کریم (ص) هغه وګړي چې له ده څخه یې مخ اړولي و. بېرته اسلام ته راواړول.

وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امر یې پر ځای کړ خپل امت ته یې نصیحت وکړ او د لوی څښتن له لوري یې خپله دنده هغسې چې ښایي ترسره کړه او له دې فاني نړۍ څخه یې رحلت وکړ ...)

حضرت ابوبکر صدیق (رض) هغه وګړي چې د زکات د فریضې له اداکولو څخه یې ډډه کوله هم اصلاح کړل. د مسلمانانو د حاکمیت سیمه دحضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې شام (اوسنۍ سوریې) او عراق ته ورسېده د **بین النهرین** د نیولو لپاره یې د **حضرت خالد بن ولید (رض)** تر مشرۍ لاندې یو لښکر واستاوه. او هغه سیمې یې هم د اسلامي حاکمیت په ولکې کې راوستې. د مسلمانانو د حاکمیت د سیمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېره ستره او د قدر وړ ونډه درلوده.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت دوره دوه کاله او څو میاشتې وه او په دیارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د پیل په اړه څرګندونې وکړي او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د دورې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ
- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات ولیکئ.
- د ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې کومې سیمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپل ملا امام څخه د اسلام د لومړني خلیفه حضرت ابوبکر صدیق (رض) د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولګي کې زده کوونکو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

دحضرت عمر فاروق (رض) دخلافت په اړه معلومات لرئ؟

بصره، د هغو ښارونو څخه ده چې د حضرت عمر فاروق(رض) د خلافت په دوره کې ودانه شوله

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) تر وفات وروسته، د خلافت دنده **حضرت عمر فاروق** (رض) ته ورسېده. نوموړی د مدینې منورې د ټولو مېشتو وګړو (انصارو او مهاجرینو) له خوا په یوه خوله او اتفاق د مسلمانانو په خلافت وټاکل شو. حضرت عمر فاروق بن خطاب (رض) د فجارو له جګړې نه څلور کاله د مخه په مکې مکرمې کې نړۍ ته راغي. دده شجره **کعب بن لوی** قریشي او بیا د **بني عدي** طایفې ته رسېږي. په ماشومتوب کې یې د خپل پلار پسونه پوول. د جاهلیت په دوره کې یې د قریشو د استازي په توګه د خپل منځي نښتو د له منځه وړلو لپاره د یوه مصلح او سفیر په توګه دنده ترسره کوله. په فصاحت او بلاغت کې یې ثاني نه درلود. له همدې امله یې په عربو کې ډېر نېک او ښه شهرت درلود. د حضرت رسول اکرم (ص) د بعثت نه شپږ کاله وروسته د اسلام په مبارک دین مُشرف شو. او د حضرت نبي کریم (ص) له ډېرو نږدې یارانو څخه و. کله چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) ناروغي شدت ومونده. نو مسلمانانو د یوه خلیفه په فکر کې شو. په دې اړه یې له یو هو خلکو او له خپلو دوستانو څخه د حضرت عمر فاروق (رض) په اړه پوښتنې کولې. ټولو له ځه هیلي او غرضه پرته د زړه له کومې په رښتینې توګه حضرت فاروق (رض) تائیداوه. یوه ورځ یې په همدې اړه له حضرت عثمان (رض) څخه وپوښتل. ده په ځواب کې وویل: تاسو له موږ ټولو څخه ډېر د حضرت عمر (رض) په اړه معلومات لرئ او ښه یې پېژنئ، سختګیر دی خو باطن یې له ځرګندې بڼې ډېر ښه دی. په موږ کې له عمر (رض) نه بل ډېر ښه څوک نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وصیت سره سم د خلافت چارې حضرت عمر فاروق (رض) ته وسپارل شوې. په وصیت پاڼه کې راغلي و د ښېګڼو او مهربان خدای(ج) په نامه:

ما عمر بن خطاب(رض) پر تاسو امیر وټاکه. که چېرې یې نیکي وکړه او دباور او عدالت پر لارې ولاړ، دا هغه څه دي چې زه د هغه په اړه پوهېږم. او هغه فکر دی چې د هغه په اړه یې لرم. او که چېرې یې ظلم وکړ، حق ته یې بدلون ورکړ، زه په غیب نه پوهېږم زما نیت ښه دی او د هر چا چلند په هغه پورې اړه لري او هغوی چې تېري او ناروا کوي، پوه به شي چې پایله یې څه ده.

د مسلمانانو سوبې دوام مومي:

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وفات نه وروسته حضرت عمر فاروق (رض) د اسلام دوهم خلیفه په توګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په زمانه کې تر **عراق** او د **ساسانیانو** دولت تر پولو پورې ورسېد. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د ایران وضع مغشوشه او متزلزله شوې وه تر هغه وروسته چې رومیانو د جنادین په جګړې کې ماتې وخوړه، د مسلمانانو ځواکونه د ایران پر لور وخوځېدل. د ایران د جګړې لپاره د مسلمانانو د ځواکونو مشر **حضرت سعد بن ابي وقاص (رض)** وټاکل شو. هغه په **قادسیې** کې له ایراني پوځونو سره مخامخ شو او هغوی ته یې سخته ماتې ورکړه. د قادسیې او جلولا له سوبو نه وروسته حضرت سعد بن ابي وقاص د کوفې د ښار د جوړېدو بنسټ کېښود.

له یوې مودې وروسته د **مداین** ښار، چې **دریم یزدګرد** یې دفاع کوله، د مسلمانانو په لاس فتح شو. ساساني دریم یزدګر تېښتې ته مخه کړه. دغو جګړو څلور کاله دوام وموند چې په پای کې د **نهاوند** ښار د مسلمانانو لاس ته ورغی. مسلمانانو په دغې سوبې باندې **فتح الفتوح** نوم کېښود. له دې جګړې وروسته یزدګرد **خراسان** ته تېښته وکړه او په یو دیرشم هجري کال کې د یوه خراساني ژرنده ګر لخوا ووژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په لس نیمو کلو کې ډېرې ځمکې د مسلمانانو له خوا فتح شوې، چې پراخوالي یې د **مصر** له لوېدیځې برخې څخه نیولې بیا د **افغانستان** تر ختیځو برخو پورې رسېده. ددې دورې یوه بله مهمه چاره دا وه چې د مسلمانانو تاریخ د حضرت نبي کریم (ص) له هغه هجرت نه پیل شو چې له مکې نه یې د لومړي ځل لپاره په دایمي توګه هجرت وکړ. حضرت عمر فاروق (رض) د هجرت په ۲۳ کال کې د یوه مریي له خوا چې **ابولولو** نومېده، د لمانځه د ادا کولو په حال کې په شهادت ورسېد. د ده د خلافت په دوره کې مسلمه امت له فوق العاده سوکالۍ او عدالت څخه برخمن و.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عمر فاروق (رض) د ژوندانه په اړه معلومات ورکړي او دوېمه ډله دې د هغې دورې د فتوحاتو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- حضرت عثمان (رض) د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق (رض) ته څه وویل؟
- حضرت ابوبکر صدیق (رض) په خپل وروستني وصیت لیک کې څه لیکلي وو؟
- د فتح الفتوح په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق (رض) د اخلاقو او فضایلو په اړه د خپلو ملا امامانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دورې د پېښو په اړه معلومات لرئ؟

د قرآن عظیم الشان یوه پاڼه

حضرت عثمان (رض) **د عفان** زوی، او له **عام الفیل** نه پنځه کاله د مخه په **مکې مکرمې** کې زیږېدلی دی. د سخاوت ساری یې نه و او د یوه رحیم او مهربان شخصیت خښتن و. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په واسطه د اسلام مبارک دین منلو ته وبلل شو، او مسلمان شو.

هغه شتمن و او خپله شتمني یې د اسلام په لاره کې وکاروله. د **بدر** له غزا څخه پرته په ټولو غزاګانو کې یې ګډون وکړ. د حضرت عمر فاروق (رض) له شهادته څخه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په ۲۳ هجري کال کې د اسلام د دریم خلیفه په توګه وټاکل شو. د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دورې کې د **ترکیې** زیاتې برخې او د **افریقې** ځینې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوې. دغه راز په دې دوره کې د **همدان، سکندریې** او **اذربایجان** بغاوتونه غلي کړای شول. د همدې خلیفه په وخت کې د **حضرت معاویه** (رض) په مشرۍ د سمندري ځواک تر نامه لاندې د سرتېرو یو ځانګړی ځواک رامنځته شو.

حضرت عثمان (رض) په خپل یوه لیک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او ولس سره د کړو وړو په اړه داسې ولیکل: ((لوی خښتن (ج) خلک په حق سره پیدا کړي او له حقه پرته نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه نه مني. حق واخلئ او حق ورکړئ، امانت مه خیانتوئ، د امانت بند مه شلوئ، که نه د هغو کسانو په ګناه کې به شریک اوسئ چې له تاسو وروسته په همدې لاره ځي. په عهد او تړون وفا وکړئ. په یتیم او په هغه چا چې له تاسو سره په تړون کې شریک او ګډ دی، ظلم او ناروا مه کوئ. هر څوک چې پر یتیم او شریک ظلم وکړي لوی څښتن (ج) د هغه دښمن دی.

د قرانکریم ټولونه:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت د مهال له ډېرو سترو کارونو نه یو هم د قران عظیم الشان ټولونه وه. قران شریف د ۲۳ کلو په اوږدو کې د وخت د غوښتنې له مخې پر حضرت محمد (ص) نازل شو. د قران کریم مبارک ایتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او یا به یې د ونو په پوستکو یا هډوکو باندې لیکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له څو غزاګانو او جګړو وروسته یو شمېر قاریان په شهادت ورسېدل. ځکه نو دا اړتیا محسوسه شوه چې قران کریم راټول او تدوین شي.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوره کې قران کریم د مصحف په توګه ټول کړل شوي و، خو د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوران کې قران شریف په کامل صورت د راویانو په واسطه د **حضرت زید بن ثابت (رض)** تر نظر لاندې چې د وحې د کاتبانو له ډلې و، په پوره ځیرتیا راټول او ولیکل شو.

له نورو نسخو سره له مقابلې څخه وروسته حضرت عثمان (رض) حکم وکړ چې ټولې پخوانی نسخې دې له منځه یوړلې شي.

حضرت عثمان (رض) په اویاکلنۍ کې په خلافت وټاکل شو. او د خلکو د ارامۍ او سوکالۍ لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. حضرت عثمان (رض) دولس کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسې حال کې چې د پاک قران په تلاوت لګیا و. د یوه تن باغي له خوا په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د سترو کارونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- پاک قران د اسلام د کوم خلیفه په وخت کې راټول شو ؟
- حضرت عثمان (رض) څو کاله خلافت وکړ ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل چاپېریال له ملا امامانو څخه د اسلام د دریم خلیفه په اړه معلومات راټول او هغه دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت علی کرم الله وجهه خلافت څرنگه تېر شو ؟

دکوفي جومات
د حضرت علي (کرم الله وجهه) د خلافت مرکز

حضرت علی کرم الله وجهه د ابي طالب زوی، **د عبدالمطلب** لمسی، **د بني هاشم** له قبیلې او **د قریشو** له قام څخه و. سربېره پر دې چې د حضرت محمد مصطفی (ص) د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرته یو وېشت کاله د مخه په مکې مکرمې کې وزېږېد. د قحطی په کال کې حضرت علی کرم الله وجهه دیوې مودې لپاره له حضرت نبي کریم (ص) سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم (ص) په نبوت مبعوث شو، حضرت علی کرم الله وجهه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو.

حضرت علی کرم الله وجهه د خلکو ترمنځ په عدل، باور، انصاف او ذکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکینو د حضرت محمد مصطفي (ص) پر کور یرغل وکړ، هغه مهال حضرت علی کرم الله وجهه د حضرت نبي کریم(ص) د خوب پر تخت ویده شو او په دې ترتیب مشرکین خپلې هیلې ته ونه رسېدل.

د حضرت عثمان (رض) له شهادت څخه وروسته په **٣٦** هجري کال کې د مسلمانانو د یوې غونډې د پرېکړې پر بنسټ د اسلامي نړۍ د خلیفه په توګه غوره او وټاکل شو. دی د ځینو مسلمانو مشرانو له خوا د یو لړ زیاتو ستونزو او مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پایله کې د مسلمانانو ترمنځ دوه جنګونه پېښ شول، چې یو یې د **جمل** او بل یې د **صفین** په نامه یاد شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمل جګړه:

دغه جنګ په **بصري** کې پېښ شو. په دې جنګ کې **بي بي عايشې (رض)** د حضرت محمد مصطفی (ص) مطهرې مېرمنې هم ګډون کړی و. په دې جګړه کې بي بي عايشه (رض) په اوښ سپره وه، نو ځکه یې دغه جګړه جمل یا اوښ نوموليې ده.

د صفين جګړه:

دغه جګړه د **صفين** په سيمې کې د حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت **معاويه** (رض) ترمنځ په او وه ديرشم هجري کال کې پېښه شوه، او وه ورځې يې دوام وکړ. له هغه وروسته جګړه سړه شوه او دوه تنه د خبرو اترو لپاره وټاکل شول. حضرت علی کرم الله وجهه حضرت **ابوموسی اشعري (رض)** د خپل استازي په توګه وټاکه او د حضرت معاويه (رض) له خوا **عمرو بن العاص** (رض) غوره شو. د خبرو اترو په پایله کې دواړه لوري په دې سلا شول چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې شي او په عوض يې يو دريم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لپاره وټاکل شي. حضرت عمرو (رض) حضرت ابو موسی اشعري (رض) ته وويل چې ولاړ شه او دغه پريکړه اعلان کړه. حضرت ابوموسی (رض) راغی او پريکړه يې داسې اعلان کړه.

مونږ پريکړه وکړه چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې کوو. تاسې مسلمانان له خپله منځه يو بل څوک د خلافت لپاره غوره کړئ. له حضرت ابو موسی اشعري (رض) وروسته عمرو (رض) په خپل ځای ودريد او ويې ويل:

اې خلکو تاسو واوريدل. چې حضرت ابوموسی اشعري (رض) خپل يار لرې کړ. زه هم د هغه يار لرې کوم او د هغه پر ځای معاويه خلافت ته منصوبوم. په دې توګه د حضرت معاويه (رض) پلويانو خبرې اترې د ځان په ګټه اعلان کړې.

د خوارجو څرګندېدل:

دا يوه بله پېښه ده چې د صفين له جګړې څخه وروسته واقع شوه. **خوارج** سياسي عقيدتي ډله وه چې د اسلام په سياسي او ټولنيز تاريخ کې يې ونډه درلوده. دوی د حضرت علی کرم الله وجهه له پلويانو څخه و، او پر هغه ترون يې نيوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علی کرم الله وجهه له حضرت معاويه (رض) سره د خبرو اترو لپاره کړی و. دوی له دې نيوکې څخه وروسته د حضرت علی کرم الله وجهه ديارانو له ډلې څخه ووتل او په همدې بنسټ په خوارج معروف او مشهور شول.

حضرت علی کرم الله وجهه په عمومي توګه پنځه کاله د مسلمانانو خلافت وکړ. د هجرت په څلوېښتم کال د خوارجو د طايفې ديوه تن له لوري چې **عبدالرحمن بن ملجم** نومېده، ټپي او دوه ورځې وروسته د همغو ټپونو له امله په شهادت ورسېد. او په دې ډول د راشدينو خلفاو د دوران هم پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه خپل معلومات وواېي. او دويمه ډله دې د صفين د جګړې په اړه معلومات له خپلو ټولګيوالو سره شريک کړي.

پوښتنې:

- د حضرت علی کرم الله وجهه د کورنۍ او په خپله د ده د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ.
- د جمل د جګړې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې ليکئ.
- خوارج څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې هر يو د خپل ملا امام څخه د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته وواېي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟

د امیر معاویه له دورې مسکوکات

په پخواني لوست کې راغلي و چې حضرت علی کرم الله وجهه د یوه تن خوارج له خوا په شهادت ورسېد. په دې مهال کې د **شام** اوسېدونکي د حضرت معاویه (رض) په شاوخوا راټول او یو نوی مرکز یې جوړ کړ.
حضرت **معاویه** (رض) د **ابو سفیان** (رض) زوی او د **حرب** لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکرمې کې زېږېدلی دی. د ده پلار ابوسفیان د مخه تردې چې مسلمان شي د حضرت محمد (ص) د ډېرو کلکو مخالفانو له ډلې شمېرل کېده. د ابوسفیان له مسلمانېدو سره د ده مېرمن او اولادونه هم د اسلام په مبین دین مشرف شول.
حضرت معاویه درویشت کلن و چې حضرت محمد (ص) هغه د خپل کاتب په توګه وټاکه. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په زمانه کې د حضرت معاویه (رض) ورور یزید بن ابو سفیان د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر شمېر بني امیه استوګن شول. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شام اداره معاویه بن ابو سفیان (رض) ته سپارله شوې وه. د حضرت عثمان (رض) په زمانه کې یې هم د والي په توګه خپلې دندې ته دوام ورکړ. د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت په پیل کې حضرت معاویه (رض) بیعت ونه کړ چې په پایله کې د صفین جنګ پېښ شو.

حضرت معاویه (رض) د امویانو د خلافت بنسټ کېښود. شل کاله یې خلافت وکړ او په شپېتم هجري کال کې مړ شو. د معاویه له مړینې څخه وروسته یې لویه امپراتوري په میراث پاتې شوه، چې ختیځې پولې یې له **هند** و**چین** څخه پیلېدې او په لوېدیځ کې تر **فرانسې** او **هسپانیې** پورې رسېدې. له ده څخه وروسته د ده زوی **یزید بن معاویه** (رض) د چارو واګې په لاس کې ونیوې. او د هغه د واکمنی د دوران په یوشپېتم هجري کال کې د کربلا غمیزه پېښه شوه. په دې جنګ کې د حضرت محمد مصطفي (ص) لمسی **حضرت حسین** (رض) او د هغه یاران په شهادت ورسېدل. له یزیده څخه وروسته د دې کورنۍ یوشمېر کسانو د چارو واګې په لاس کې درلودې. دغه کورنۍ تر یو سلو دوه دېرشم هجري کاله پورې د اسلامي خلافت پر سیمو حکومت وچلاوه.

مروان د دې لړۍ وروستنی حکمران و. چې له ۱۲۷ نه تر ۱۳۲ هجري کاله پورې یې د اسلامي امپراتورۍ پر ځمکو حکومت وچلاوه. په پای کې ابومسلم په یوه برخلیک جوړوونکي پاڅون سره د امویانو لړۍ ته د پای ټکی کېښود، چې په راتلونکي لوست کې به یې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاویه (رض) د شخصیت په اړوند خبرې وکړي او دویمه ډله دې په دې کورنۍ پورې د تړلو مهمو پېښو په اړه څرګندونې وکړي.

پوښتنې:

- د امیر معاویه د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- د کربلا خواشینوونکې غمیزه پېښه څه مهال پېښه شوه؟ خپل معلومات ولیکئ.
- د امویانو پر ضد د پاڅون په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو څخه پوښتنه وکړي او بیا دې همدغه معلومات په ټولګي کې دننه له خپلو ټولګیوالو سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې داموياڼو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

اموی جومات په دمشق کې

یوشمیر اموي خلفاو و الهي احکامو ته پاملرنه درلوده چې له دې ډلې څخه کولای شو حضرت عمر بن عبدالعزیز (رض) ته اشاره وکړو، خو یوشمېر نور یې رعایاو ته په مادي او معنوي لحاظونو لکه څرنګه چې ښايي هغسې پاملرنه ونه کړه.

د امویانو پر ضد پاڅونونه په بیلابیلو کچو د واکمنی په لړۍ او نږدې ځایونو کې پیل شول. د امویانو پر ضد دغه خوځښتونه او پاڅونونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې **ابومسلم خراساني** د عباسیانو په مرسته د پاڅون زمینه برابره کړه. ابومسلم له هرڅه مخکې د عباسیانو پاملرنه ځان ته راواړوله. او بیا یې د اسلامي خلافت پر ضد په ختیځ په تېره بیا په **خراسان** کې پاڅون پیل کړ او تر بغداد پورې یې د امویانو ټولو پلویانو ته ماتې ورکړه. د امویانو یوشمېر پلویان د څه تېنګار پرته پاڅون کوونکو ته تسلیم شول.

د **هرات**، **فوشنگ**، **بلخ**، **تالقانو** او نورو سيمو خلک د ابومسلم په امر تر دمشق پورې د پرله پسې بريد په حال کې ورسېدل. هلته يې د لوړو دېوالونو او پياوړو برجونو پر سر تور رنګې بيرغونه ورپول، په دې حالت کې عباسيانو د ابومسلم ملاتړ درلود په دې توګه **ابوالعباس** په (۱۳۲ هـ) يو سلو دوه ديرشم هجري کال د خلافت چارې په خپل لاس کې ونيولې.

کله چې خلافت ابوالعباس سفاح ته ورسېد، خپل تره **عبدالله بن علي** ته يې دنده وسپارله چې د اموي کورنۍ وروستني خليفه مروان تعقيب کړي. عبدالله هغه تر موصل پورې وخاره او هلته هم چې کوم جنګ پيښ شو، **مروان** ماته وخوړه او **حران** ته وتښتېد. بيا يې **دمشق** او **فلسطين** ته تيښته وکړه. ابوالعباس خپل تره ته لارښوونه وکړه چې د مروان د تعقيب چارې **صالح** ته وسپاري. صالح، مروان د **مصر** د **بومير** نومي کلي پورې وخاره. هلته يې ونيو او ويې واژه. په دې توګه عباسي دوره پيل شوه چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د امويانو د نيمګړتياوو په اړه خبرې وکړي او دويمه ډله دې د خراساني ابومسلم د پاڅون په اړه لازم معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

- خراساني ابومسلم څوک و ؟ خپل معلومات وليکئ.
- د امويانو په ضد پاڅونونه له کومه ځايه پيل شول؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.
- اموي وروستنی حاکم څوک و او څنګه ووژل شو ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو نه د ابومسلم په اړه پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې له نورو سره شريک کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته څوک څرنګه ولیږدید؟

د سامرا تاریخي ودانۍ په عراق کې، د عباسیانو د دورې یوه نامتو ابده

ابومسلم خراساني برسېره پر دې چې د یوشمېر عجمو له مرستې او ملاتړ څخه برخمن و، یو مُدبر او باخبره سړی هم و. د **تالقانو، بلخ** او **هرات** خلک یې په مرو کې سره راټول کړل. ددې ترڅنګ یې هڅه وکړه چې د عربو په تېره د عباسیانو مرسته هم ترلاسه کړي. له همدې امله یې د عباسیانو له مشرانو سره چې هغوی هم د امویانو پر ضد په تبلیغاتو بوخت وو، اړیکې ټینګې کړې. عباسیانو چې په پټه د خلکو بلنه تنظیموله، هڅه یې کوله چې نظامي ځواک هم ولري، چې د امویانو واک پای ته ورسوي. هماغه وو چې د عباسیانو پاملرنه **ابومسلم** ته واوښته، د عباسیانو سره د اړیکو او ژمنو له امله د ابومسلم لښکرو په **دمشق** برید وکړ د امویانو د وروستني خلیفه **مروان** ځواکونه یې د واک له ګدۍ راوپرځول، او د چارو واګې یې **د ال عباس** کورنۍ ته وسپارلې.
عباسي دولت پنځه پېړۍ په اسلامي ځمکو حکومت وکړ. ددې کورنۍ لومړنی خلیفه ابوالعباس (سفاح) وو. چې په ۱۳۲ هجري کال کې یې د چارو واګې په لاس کې ونیولې. نوموړی تر ۱۳۶ هجري کاله پورې پر اسلامي امپراتورۍ واکمني وکړه. د **ابوالعباس سفاح** پلار د امویانو په مخالفتکې ډېر ربړونه وګالل. هغه د خپلې مړینې پر مهال د امویانو پر ضد فعالیتونه او په بلنې پورې مربوطې چارې خپل زوی **ابراهیم**

ته چې په **امام** ملقب و، وسپارلې. امام وروسته د مروان په لاس مسموم شو او په محبس کې یې له نرۍ سترګې پټې کړې.

ابوالعباس د جُمعې په ورځ پر منبر باندې خپله لومړنۍ وینا خلکو ته واوروله، په دې توګه له ده څخه خلک خوښ شول او ده ته یې وویل چې د حضرت رسول اکرم (ص) مبارک سنت دې بیا ژوندی کړ. ده د دې وینا په ترڅ کې د حضرت نبي کریم (ص) له فضایلو څخه خبرې وکړې او د امویانو له ظلمونو او بدیو څخه یې یادونه وکړه، چې له ډېرو وګړو، په تېره تېره د نبوت له درنې او پتمنې کورنۍ، سره یې کړې وې. دا یې هم زیاته کړه چې امویانو په زور، دوکې او چل ول اسلامي خلافت غصب کړی و.

دعباسي خلیفه گانو نومونه او دهغوی د واکمنۍ مهال

د عباسیانو واکمنې تر ۶۵۶ هجري کاله پورې وغځېده. د پنځو پیړیو په اوږدو کې ددې کورنۍ څو تنه واکمنان د واک پر ګدۍ کېناستل. په دې دورې کې ډېرې پېښې رامنځ ته شوې یوه یې د ابومسلم وژنه وه چې د **منصور** د حکومت په دورې کې ترسره شوه.

وروسته له منصور څخه کابو ۳۶ تنه یو په بل پسې خلافت ته ورسېدل، چې د یوشمېر مشهورو کسانو نومونه یې په جدول کې لوستلای شئ:

ددې کورنۍ وروستنی خلیفه **ابو احمد المستعصم بالله** و چې د چنګیزیانو د یرغلونو له امله د واک له ګدۍ راوپرځېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ابومسلم په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د ابومسلم د وژل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شریک کاندي.

پوښتنې:

- د خراساني ابومسلم دکارونو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- ابوالعباس (سفاح) څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.
- خراساني ابومسلم څرنګه ووژل شو؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او مشرانو څخه د امویانو نه عباسیانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې همدغه مطالب په ټولګي کې د ننه خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسیانو خلافت څرنگه راوپرځید؟

د عباسیانو د دورې یوه سکه

له هغه وروسته چې **ابومسلم** ووژل شو یو ډېر شمېر سیمه ییز څواکونه په تېره د اسلامي امپراتورۍ د ختیځو برخو واکمنان پر **عباسیانو** بې باوره شول. په **هرات**، **سیستان**، **بلخ** او نورو ځایونو کې یو شمېر محلي حاکمانو مخالفت ته مخه کړه. دغه مخالفتونه هغه مـهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې د **هارون الرشید** د زامنو **مامون** او **امین** ترمنځ د مخالفتونو له امله لویه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او **فوشنجي طاهر** د مامون په پلوۍ راپاڅېدل. هغوی غوښتل له یوې خوا د ابومسلم کسات واخلي او له بله پلوه د بغداد په اداري او اسلامي خلافت کې د غیر عربو ونډه او ارزښت زیات کړي.

د عباسي خلفاوو په وروستنیو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې پرته له مزو چړچو یې نور کار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرځېدو په اړه کولای شو یو لړ زیات لاملونه په گوته کړو،

د بیلګې په توګه:

- **په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول**: عباسیانو له خپلې کورنۍ نه پرته له خپلو نورو پلویانو سره وفا نه کوله چې یوه نمونه یې له ابومسلم سره ناروا چلند و.
- **د عباسیانو پر ضد یوشمېر پاڅونونه**: د عباسي خلافت په بېلابېلو برخو کې د خپلواکۍ لپاره د سیمه ییزو واکمنانو پاڅونونو، د عباسیانو دولت کاواکه کړ.
- **د عباسي خلیفه ګانو بې کفایتي**: د عباسي کورنۍ په وروستیو کلو کې داسې کسان واک ته ورسیدل چې د خلکو له ځورونې، مزو چړچو او اخلاقي فسادونو څخه یې پرته نور څه کار نه و.
- **د پیاوړي مرکزیت نشتوالی**: عباسي خلیفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه څه پوهه او نه جرئت درلود. هر سیمه ییز امیر کولای شول چې خلیفه وویروي او په خپله ګټه یې وکاروي.

په دې توګه د اسلامي امپراتورۍ د وېش او ټوټه کېدو غوښتنې زیاتې شوې، خو هغه څه چې په پریکنده توګه د عباسیانو د دولت د راپرځېدلو لامل وګرځېد هغه د نیز او سیلاب په توګه د هلاکو تر اداري لاندې بغداد ته د مغولي لښکرو رسېدل و، چې په پایله کې یې عباسي خلافت ته تر پنځو پیړیو واکمنۍ وروسته د پای ټکی کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د وروستیو کلونو په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د عباسیانو د راپرځېدلو د لاملونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

- په عباسي دولت کې لومړني مخالفتونه څنګه پیل شول؟
- پر عباسیانو وروستی ګذار د کومو ځواکونو له لوري وشو؟ بیان یې کړئ.
- د عباسیانو په راپرځېدو کې کوم لاملونه مهم او ټاکونکي و؟ لړلیک یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فوشنجي طاهر په اړه له خپلو مشرانو پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم ټولګي د تاریخ د مضمون اصطلاحات (ګړنې)

الف:

اورتون: د زردشتیانو عبادت ځای او هغه ځای چې د عبادت لپاره اور پکې بلېږي.

ارشیف: د پخوانیو لیکنو ساتنځای.

ائین: مذهب، دین: او کله هم د قانون په توګه راغلی دی.

اساطیر: داستانونه، کیسې: هغه تاریخ چې پر شفاهي روایاتو او داستانونو ډېره لګوي، همدغسې مطالبو ته اساطیري تاریخ ویل کېږي.

سکندریه: یوناني تم ځای، نظامي عسکري ځای، هغه سیمه چې د یونانیانو او په ځانګړې توګه د سکندر له خوا جوړه شوې ده.

ابداعات: نوي جوړ شوي. نوي بدلونونه. هغه څه چې په پخوا کې معمول نه وي او په نوې بڼه وړاندې شي.

العیاذ بالله: پناه وړو د لوی څښتن حضور ته.

انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا ده او په اصطلاح کې د مدینې هغو وګړو ته ویل کېږي چې د مکې له کډوالو سره یې مرسته وکړه او له هغوی یې تود هرکلی وکړ.

ارتداد: له دین نه اوښتنه. هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه واوښتل مرتد وګڼل شول. یا په بلې وینا هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه اوښتي و و، مرتد ګڼل کېدل.

ب:

لرغونپوهنه: لرغونپوهنه: هغه پوهنه ده چې له تاریخه دمخه دوران تر څېړنې لاندې نیسي او مطالعه کوي.

بدر: مدینې ته نږدې یو غر دی.

بعثت: په رسالت مامورکېدل یا ژوندي کېدل.

برونز: برنجي وسایل: (د مس او قلعي ترکیب او ګډون دی.

بودا: ګوتاما یا د بودایي دین لارښود.

بودیستوا: د بودا منونکي، هغه کسان چې د بودا کېدلو په مرحلې کې دي.

ت:

کلیزه: (جنتري): د ورځو، میاشتو او کلونو دقیقه شمېرنه.

ج:

جیحون: د امو سیند

جمل: اوښ، د جمل جګړه، هغه جګړه چې په هغې کې بي بي عایشه (رض) پر اوښ سپره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ح:

حجه الوداع: د حضرت نبي کريم (ص) وروستنی حج.

حماسي: هېوادني، جنګي، غورځنګي.

خ:

خرافات: هغه کږه وږه چې له شریعت، عقل او منطق څخه لرې وي.

خوارج: وتلي، هغه ډله چې د صفين په جنګ کې يې د هغه حکميت مخالف کاوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه او معاويه له لورې منل شوي وو.

م:

ماقبل تاريخ: له تاريخ څخه د مخه.

منبع: ماخذ. سرچينه او هغه اثار چې په کتاب ليکنې کې د ليکوال له خوا تر استفادې او ګتې لاندې نيول کېږي.

موزيم: د لرغونو او تاريخي اثارو ساتنځای.

د:

درج: ثبت او ليکنه.

ر:

رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوې الهه، بُت پالنه.

س:

سامانه: جوړول، تنظيمول، په لرغوني زماني کې د اريايي وګړو عمومي جشن لکه د نوروز جشن او د بزګر جشن.

سيحون: د رود تګ لورې او په تاجکستان کې د سير دريا نوم دی.

سبک: شيوه، لاره، طريقه، تګ لاره.

ش:

شرک: له لوی څښتن سره شريک راوړل. بت پرستي. او په يوه خدای باندې باور نه لرل.

ص:

لاکي صندق: دغه صندق چې له لرګي څخه جوړ شوي او د لاک په مټ چې يوه کيمياوي ماده ده، پوښل شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفين: په شام کې د يوه ځای نوم، چې په عين حال کې د حضرت علي کرم الله وجهه او د امير معاويه ترمنځ جګړه هم همدلته پېښه شوې ده.

ع:

هندي عاج: د هندي پيلانو هغه غاښونه چې ظريفه اثار ورڅخه جوړېږي.

عام الفيل: د فيل کال په اعرابو کې يو کال د فيل په نامه مشهور و له هجرته ۵۳ کاله مخکې کال.

غ:

د حرا غار: د مکې مکرمې په يوې سيمې کې يوه سمڅه وه چې هلته به حضرت رسول اکرم (ص) د لوی څښتن په ذکر او عبادت لګيا و.

غزا: په لغت کې د جنګ په معنا ده او په اصطلاح کې هغه جنګ ته ويل کېږي چې له مسلمانانو نه د دفاع او د اسلام د خپريدا او پراختيا لپاره يې صورت موندلی وي.

غزوه: هغې جګړې ته وايي چې د حضرت محمد (ص) په ګډون پيښه شوې وي.

ف:

فرعون: د Paare له توري او کلمې څخه اخيستل شوي او د مصري پاچاهانو لقب و. چې په پخواني مصر کې دغه توری استعماليده.

ق:

قلمرو: جغرافيايي محدوده. د واک لاندې سيمه. د دولتي واکمنۍ حدود او سياسي واکمني.

ک:

ډبرليک: په ډبره ليکل شوی مطلب. هغه ليکنه چې په ډبرې کې حک او کيندل شوې وي او په عامه معنا ليکنه.

ګ:

ګاتها: د زردشت نصيحتونه يا د سپين تمان پندونه (نصحيتونه)

م:

مسکوکات: د سکو ټولګه. فلزي سيکې.

مزج: يوځای کېدل. ګډېدل. يو له بل سره يو کېدل.

د مزج توری او کلمه په تاريخ کې هغو مدنيتونو ته استعمال شوېده چې سرچينه يې بيله او لاس ته راوړنې يې يو ډول وي او په عامه معنا يوځای کيدنې ته هم ويل کېږي.

مشرکين: هغه وګړي او کسان چې له لوی څښتن سره شريک راوړي.

و:

وحدانيت: په يوه او واحد څښتن تعالي باندې ايمان او باور لرل.

ويدي: د اريايانو د سرودونو څلور کتابونه دي چې له ريګويدا، اتهر ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا څخه جوړ دي. د ويدا او ويدي توری او کلمه د پوهې او تيز هوشۍ په معنا هم کارول شوېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library